

בענין לבישת בגדי זיעה מכובסים בתשעת הימים

הנה רבים נהגו להקל שלא להכין בגדי זיעה ללבישה בתשעת הימים. וטענתם, דכל איסורא דלבישת מכובסים הוא על הבגדים העליונים העומדים לחשיבות וכבוד, ולא על בגדי זיעה בעלמא. וכן יש שנהגו להקל להחליף למכובסים עכ"פ אחר שבגדיו נתמלאו זיעה, משום דסברי שלא נאסר אלא החלפה לתענוג ולא החלפה מתמת זיעה.

אך באמת כשנעיין במקורות, נראה שהדבר מפורש להדיא בגמ' ובראשונים ובפוסקים, לאסור ללבוש בגדי זיעה המכובסים, אף באופן שנתמלאו זיעה, ושאין שום חילוק בין הבגדי זיעה לבגדים העליונים, ואין בזה שום צד קולא או היתר. ויתבאר בדברינו דהראיות להקל בטעות יסודם, דמה שהביאו להקל מדברי הפת"ש בהלכות אבילות, וכן מדברי המהרש"ל כאן להקל, אדרבה בדבריהם מבואר לאיסור.

ואין זה גדר תומרא או דקדוק בעלמא, אלא הוא איסור דרבנן גמור [בשבוע שחל בו] שדברו על בגדי זיעה להדיא. [וגם קודם לכן, מר"ח לבני אשכנז, אף שאינו אלא מנהג, מ"מ פשוט דכעין התקנ"ח תקנו].

ושמענו מכמה וכמה שטענו, שלא מתקבל על הדעת בזמננו שיהא הדבר אסור, וזו גזרה שאין הצורך יכול לעמוד בה, ודרכיה דרכי נועם, ונשתנו הטבעים, ודורנו אסטניס, וכו'. אמנם, הרי תקנת חכמים אינה משתנה מתמת הקושי לקיימה. ואף אילו השערה זו היתה אמת שחז"ל לא היו אוסרים בכה"ג, אין תקנת חז"ל בטילה כל שלא נמנו להתירה, מלבד שפשוט שאין ביכולתנו לשער מה חז"ל היו מתקנים.

ואף אם יש מצב של כבוד הבריות שדוחה לא תסור דרבנן, הלוא אינו אלא דחויא, וכיון שיש עצה להכין את הבגדים קודם ר"ח, למה נכניס עצמנו מלכתחילה לאונס ולדחיה.

וז"ל הבן איש חי פרשת דברים, והביאו הכה"ח, 'ובמקומות שיש חום הרבה בזמן זה שמזיעין הרבה, ומוכרחים להחליף הכתונת, ובפרט הנשים, כיצד יעשה, ילבש קודם שבת את הכתונת המכובסת שיש לו שיעור שעה אחת ויפשטנה ויצניענה ללובשה אחר שבת'.

פוסקי הלכה חשובים עברו על הקונטרס והורו לפרסמו.

וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ויה"ר שנזכה לגאולה שלימה ולבנין בית קדשינו ותפארתינו במהרה בימינו אמן.

להערות ולקבלת החוברת עם עוד נספחים 0779612@gmail.com

א

[א] לשון השו"ע תקנ"א ג', 'שבוע שחל בו תשעה באב אסורים לספר ולכבס אפילו אינו רוצה ללבושו עתה אלא להניחו לאחר ט' באב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור. וכן המכובסים מקודם בין ללבוש בין להציע בהם המטה ואפי' מטפחות הידים והשלחן אסור'. ומקור הדברים בתוה"א להרמב"ן, 'זלא לבישה בלבד אלא בין ללבוש בין להציע מטה בין באיש בין באשה ואפילו במטפחות הידים והשלחן הכל אסור תדע דהא בטלי קצרי דבי רב לגמרי'. והביאו דבריו הטור וכל הפוסקים בלא שום חולק.

ונמצינו למדים תרתי, א, דאיסור כיבוס¹ [ולבישת מכובסים] אינו דוקא בדברים ששייך בהם לבישה, אלא כל דבר מכובס אסור, ואפילו מטפחות הידים והשלחן, וכן סדינים להציע בהם המיטה, וכל דבר ששייך בו כיבוס.

ב, גם דברים שמתלכלכים תמיד וצריכים כיבוס בכל יום, גם הם נאסרו, אף שכיבוסם הוא לצורך להסיר הלכלוך.

ונבאר בהרחבה, דהנה לענין איסור כיבוס דחוה"מ, לא נאסרו מטפחות הידים מטפחות הספרים ומטפחות הספג [מתני' ריש אלו מגלחין], וכן כלי פשתן מותר לכבס. והטעם שבגדים אלו מותר לכבסם במועד, הוא משום דהני בגדים צריכים לכיבוס תמיד וגם אם כיבסם בערב המועד וגם אם יש לו כמה וכמה בגדים מהם מ"מ יצטרך שוב לכבסם באמצע המועד. ולשון הטור דמטפחות צריך חדש בכל יום, וכיון דכל גזרת איסור כיבוס דחוה"מ אינו אלא משום גזרה שמא ידחה מלאכתם למועד, הרי שבבגדים אלו שגם אם יכבסם קודם המועד יוצרכו כיבוס חדש במועד, לא שייך הגזרה.

ומה הם מטפחות הידים, מב' במפרשים שם דהיינו מטפחות שמנגבים בהם הידים תמיד בשעת אכילה, והם מתלכלכים מיד וצריכים כיבוס תדיר [מפיונים' דהיום].

וכן כלי פשתן כתב הרמב"ם טעם ההיתר בחול המועד, 'מטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג הרי אלו מותרין לכבס במועד, וכן כלי פשתן מותר לכבסן במועד מפני שצריכין כיבוס תמיד אפילו נתכבסו ערב יום טוב'. וכ"כ עוד ראשונים. והיינו משום דכלי פשתן הם קרובים לבשר ומתמלאים זיעה תמיד ואף אם היה מכבסם בערב המועד הוא חייב לכבסם שוב במועד.

אלא דכל זה לענין איסור כיבוס דחוה"מ, אבל לענין איסור כיבוס דשבוע שחל בו ת"ב, אפילו במטפחות הידים והשלחן הכל אסור תדע דהא בטלי קצרי דבי רב לגמרי'. וגם הנך שהתירו במועד כיון דצריכים כיבוס מדי יום ויום, מ"מ הכא לא התירו.

¹ ודע, דכל מקום שנכתוב 'איסור כיבוס', היינו 'לבישת מכובסים', ואדרבה, לבישת מכובסים חמירא טפי מהכיבוס גופיה, כמב' בגמ' [לגבי כלי פשתן, וכן דאיכא מ"ד דלכבס ולהניח מותר].

והטעם פשוט, דהרי חלוקים ביסודם ב' גזרות אלו, דהגזרה דכיבוס בחוה"מ היא על מלאכת ה**כיבוס**, וגזרו כדי שלא יכנס מנוול במועד, ומטרת התקנה היא ע"מ שיהיה לו בגדים מכובסים במועד, וע"כ הנך בגדים שחייבים כיבוס מדי יום ויום לא שייך בהו גזרה זו, דהא אף אם יכבסם קודם המועד צריכים כיבוס חדש במועד. משא"כ גזרה זו דכיבוס בשבוע שחל בו ת"ב, מטרתה הפוכה, דיסודה הוא בלבשת מכובסים, כדי שיהא מנוול ומצוער, ויתאבל בצער החורבן, וע"כ לא אכפ"ל שהם מטפחות הצריכות כיבוס בכל יום, שהרי אדרבה זו היא מטרת הגזרה שלא ילבש מכובס².

וחיליה דהרמב"ן הוא מהא דאמר' 'בטלי קצרי דבי רב' משמע לגמרי, ומראהו זו נלמד שאין שום אופן המותר בכיבוס בשבוע שחל בו.

ומעתה נחזי אנן לענין בגדי זיעה, שיש שטענו שאינם בכלל התקנה, מצד שני טעמים, א, משום שאינם בגדים חשובים, ב, משום שכיבוסם הוא לצורך ולא לתענוג, אך להמבו' מדברי השו"ע וכל הפוסקים, הרי ב' הטענות ליתא, דהטענה הראשונה דאין איסור כיבוס אלא בבגדים החשובים, הרי כיון דאיסור לבישת בגדים מכובסים לא קאי דוקא על בגדים שלובשים אותם, אלא כולל כל דבר המתכבס, לא שנא בגדים ולא שנא סדינים, לא שנא מגבות ולא שנא מטפחות, א"כ כ"ש בגדי זיעה³, דהרי אי"צ כאן חשיבות בגד של כבוד או יופי, אלא אף דברים שאינם שייכים כלל ללבישה אסורים. [וביותר מבו' במ"ב סקל"ג, וציין מקורו בט"ז ומהרש"ל, דאפילו מפות שפורסים על השולחן אסור להציע מכובסים כי אם לכבוד שבת].

וגם הטענה השניה שכל שהכיבוס לצורך ולא לתענוג מותר, גם זה אינו, שהרי כיון שלמדנו דגם דברים המתלכלכים תמיד וצריכים כיבוס בכל יום, ואין כיבוסם לתענוג כלל אלא לצורך ונקיות, דמה"ט בחוה"מ מותר לכבסם, מ"מ הכא גם חמה אסורים, ואף דמטפחות הידים נמאסות להשתמש בהם אחר השימוש בהם, א"כ ה"ה בגדים שנתמלאו זיעה נמי אסורים מעיקר הדין מדינא דגמ'.

[ב] נפסק בשו"ע הנ"ל, דאפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור, והוא מפורש בדברי הגמ' בתענית כ"ט ב', יעוי"ש. והרי הטעם שהותר לכבס במועד באין לו אלא חלוק אחד הוא כיון שגם אם היה מכבס קודם המועד היה מתמלא זיעה, כמבו' בטור תקל"א, הרי מבו' להדיא דגם בנתמלא זיעה ליכא היתר לכבס בשבוע שחל בו. וברש"י בתענית שם ד"ה חולו כתב שאין לו

² וכן הדין של אין לו אלא חלוק אחד לא שייך אלא בחוה"מ, שהאיסור הוא במעשה הכיבוס, וכיון שמותר ואף מצוה ללבוש מכובס במועד ורק שאסור לכבס, באין לו אלא חלוק אחד שלא יועיל לו כיבוסו של עיו"ט מותר לכבס בחוה"מ. אבל לענין תשעת הימים שהאיסור הוא ללבוש מכובס, אין שייכות בה לדין אין לו אלא חלוק אחד, שהרי גם אם יהיה לו כמה חלוקים אסור לו להחליף למכובס, ולמה יתירו לו לכבס אם בין כך אסור ללבוש מכובס. כל זה כתבו התוס' מו"ק י"ח א' ד"ה אע"ג. ועי' באותו בארוכה בזה.

³ ולפ"ז לכאור' איסור כיבוס כולל נמי מטפחות האף, דמ"ש אם שימושו לניקיון ידיו בשעת האכילה מלכלוך האוכל, לבין נקיון לכלוך אחר מגופו. ואולי יש מקום לחלק, וצ"ע.

אלא חלוק אחד, דלא סגי דלא מכבם מפני הכנימה. הרי מפורש בדברי רש"י בתענית, דגם היכא שיש כנימה בבגד אסור לענין שבוע שחל בו.

[ג] והנה מלבד זאת שאין מקום לחלק ולהתיר בגדי זיעה, אחרי שמפורש דאיסור כיבוס כולל הכל אפילו מטפחות הידים, וכולל נמי דברים המתלכלכים מדי יום, אך באמת הדבר מפורש להדיא בדברי הגמ' ממש, לענין בגדי זיעה.

דחנה אמר' בגמ', דכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ, ופירש הרמב"ן וכן הטור, דמירי בבגדי פשתן הסמוכים לבשר ומתמלאים זיעה תמיד וע"כ אין הזיעה יוצאת מהם ע"י הגיהוץ, וע"כ מותר לנהצם בשבת שחל בו [אבל אסור ללבשם כמבו' בגמ']. הרי מתבאר להדיא דאיסור כיבוס דשבוע שחל בו כולל נמי כלי פשתן הסמוכים לבשר שאינם עשויים אלא מפני הזיעה, ועוד נשמע מזה לאסור בכיבוס גם באופן שנתמלאו זיעה, דהא כיון שדרכם של הני להתמלאות זיעה תמיד, ואם איתא הו"ל לפלוני בדידה בד"א כשלא נתמלאו זיעה אבל נתמלאו זיעה מותרים. והרי הבאנו לעיל את לשון הרמב"ם לענין חוה"מ, דכלי פשתן צריכים כיבוס תמיד אפילו נתכבסו ערב יו"ט, הרי דסתם כלי פשתן שדברו בו חכמים צריכים כיבוס תמיד⁴.

[ד] ושו"ר שנידון זה ממש מתבאר להדיא בדברי הראב"ד לענין אבילות, הביאנוהו כל רבותינו הראשונים, הרמב"ן [תוה"א ענין אבילות] המרדכי [מו"ק פ"ג אות תתק"ה] והרא"ש [מו"ק פ"ג סימן נ"ג], עוד נראה לי כמו שאסור ללבוש כך אסור להציע תחתיו ועליו בלילה שאין הלבשה דוקא אלא הנאת הגוף. וא"ת שמא הנאת הראייה עם הנאת הגוף אסרו אבל סדין בלילה הנאת הגוף איכא ראייה ליכא, אם כן ביום נמי משכחת לה היתר אם ילבש אותם תחת בגדים אחרים שלא יראו אותם אלא ודאי הנאת הגוף הוא העיקר.

והרי זהו ממש נידון הראב"ד, דהנאת ראייה, היינו מה שמתכבד בבגדיו הנקיים, ועל זה גופא מביא ראייה דיסוד איסור לבישת מכובסים הוא מצד הנאת הגוף, ולא מצד כבוד הבגדים

⁴ וראיתי בספר אחד שלא אסרו אלא כלי פשתן מגוהצים, וממילא דלפי השיטה דגיהוץ לאו היינו בנתר ובורית אלא היינו אבן חלקה, מעיקר הדין מותר ללבוש כלי פשתן מכובסים, ורק שנהגו להחמיר. וזו שנגה גדולה, שהרי אדרבה כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ, ומפורש הוא בראשונים ובשו"ע דכלי פשתן גם בלא גיהוץ וגם בכיבוס שלנו אסור לעולם ללבוש מעיקר הדין לכל השיטות, כמבו' במשנ"ב סקכ"ו [ובביאור"ל עיי"ש]. ולשיטה הראשונה בשו"ע אסור בכלי פשתן אף לכבס להניח. וכלי פשתן מגוהצים נזכר רק לגבי שמחת הנשים ביו"ט. [אלא דהר"ן הובא בב"י הביא הא דנשים משמחם בכלי פשתן המגוהצים ביו"ט, להוכיח דאף שאמרו שכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ מ"מ כלי פשתן חדשים יש בהם משום גיהוץ].

וראיתי עוד שכתב דכלי פשתן בזמן הגמ' היו בגדים חשובים ולא היו בגדי זיעה בעלמא וכו', והנה מלבד שאין לנו להמציא חילוקים כאלו מדעתנו מה שלא הוזכר בשום פוסק בכל הדורות, הרי גם מפורש בדברי הראשונים לא כן, דהא פירשו דכלי פשתן דהכא היינו בגדים הסמוכים לבשר ומתמלאים זיעה תמיד עד שא"א להוציאם מידי זיעתן, וא"כ ודאי שלא היו בגדים חשובים. ועוד כמשנ"ת בפנים שלא תלו חכמים את האיסור בחשיבות של בגד כלל, דהא מטפחות הידים נמי אסרו, אף שאינם לחשיבות אלא לנקיות בעלמא.

שנראה מכובד בבגדים מכובסים, וע"כ אוסר נמי את הצעת המיטה, ונמצא דאם מפורש כאן בכל הראשונים והטושו"ע דנאסר נמי הצעת המיטה, הרי זה משום שהאיסור הוא משום הנאת הגוף מהכיבוס, וממילא כ"ש וק"ו בבגדי זיעה⁵.

[ה] עוד מפורש בפוסקים [המהרש"ל המט"מ והמנ"א ועוד] שדנו האם לכבוד שבת מותר ללבוש מכובס כתונת הקרובה לבשר, ובדבריהם גם מפורש דמיירי בכתונת שאינו לובש אלא משום הזיעה, [והמ"ב הוסיף גם הפוזמקאות], ועוד מבו' בלשון המהרש"ל בתשו' זפעמים אפי' באמצע השבוע לובשין כתונת מכובס היכא שנתמלא זיעה בפרט בארצינו, הרי לן להדיא דגם בגדי זיעה נכללו באיסור בגד מכובס, ואף באופן שנתמלא זיעה, ורק לכבוד שבת התירו. וכלשון הלבוש, 'חוץ מלכבוד שבת שמותר ללבוש כלי פשתן מכובסין'. [נוע"י עוד לקמן אות ה' באריכות]. [ומוזה מוכח דגם קודם שבוע שחל בו אין מקום להקל בזה דהרי ער"ש הוא קודם שבוע שחל בו].

[ו] עוד מפורש בפוסקים לדון להתיר בשבעה נקיים לאשה ללבוש לבנים משום דהוי לצורך מצוה, והרי פשוט דלא מיירי בבגדים עליונים אלא בבגדים הסמוכים לבשר, וגם הרי החלפתם היא לצורך ומאי בעי' להא דהוי צורך מצוה, הרי לן דגם בגדים שאינם עומדים אלא לנקיות בעלמא, וגם בגונא שמחליפם לצורך ולא לתענוג, גם הם נכללו באיסור בגד מכובס.

[ז] עוד מבו' בטושו"ע סעיף ט"ו [והמקור בתוה"א להרמב"ן], דמי שתכפוהו אבילות של מת ושל שבוע שחל בו, מכבס בגדו במים אבל לא בנתר ובבורית. והנה הרי הטעם הוא מחמת שצריך לכך, ומ"מ לא התירו לו אלא בגונא שתכפוהו אבילו, וגם לא הותר אלא במים ולא בנתר ובורית, הרי לן שגם כיבוס שאינו לתענוג אלא לצורך נקיות אסור.

[ח] והגע עצמך, וכי יעלה על הדעת להתיר לכבס בגד מחמת זיעה, הלא א"כ בטלת כל תורת איסור כיבוס, דהרי רוב ככל הכיבוסים הם מחמת הצורך או זיעה או לכלוך, וכל אדם שמכבס את בגדו הוא מחמת שמצטער ללבושו באופן זה, אלא דלכל אחד יש שיעור אחר של לכלוך שמחמת כן מכבסו, וכי כל אדם שיש לו צער ממה שבגדו מלוכלך, יותר לו לכבס, הרי ודאי לא יתכן זאת, דא"כ בטלת כל עצם התקנה. וודאי לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים, שיחא הדבר תלוי בשיעור הצער שיש לו לאדם, או כמה לכלוך וזיעה יש בו.

[ולמשל, ברחיצה ביו"כ מצאנו היתר לרחוץ מחמת לכלוך [ולחט"ז גם זיעה], אבל שם הרי הוא גדר וחילוק ברור במהות הרחיצה אם היא רחיצה להוריד את הלכלוך והזיעה או רחיצה לשם תענוג, אבל בכיבוס הרי לעולם הכיבוס נעשה לצורך, וא"כ לומר שחילקו חכמים בתקנתם בכמות הזיעה בין רב למעט הרי נתת דברך לשיעורים. ועי' לקמן בהרחבה בענין רחיצה].

⁵ ויש להסתפק, האם וילונות מכובסים נמי אסירי, דלכא"ו אם יסוד האיסור הוא הנאת הגוף, אפשר דאי"ז נכלל בהנאת הגוף. אך בדברי הרמב"ן דבטלי קצרי דבי רב לגמרי, לכא"ו משמע דכל דבר דאית ביה הנאת כיבוס נאסר, והרי מחמת זה אסר הרמב"ן גם מטפחות השולחן, ולכא"ו היינו מפות מכובסות, וא"כ לכא"ו לאו דוקא הנאת הגוף, אלא כל דבר שדרכו בכיבוס ויש בו הנאה במה שמכובס. ויש לדון.

[ט] מכל זה מתבאר היטב מה שלא אשתמיט אפילו אחד מכל הראשונים והאחרונים והפוסקים בהלכות תשעת הימים, שמצאו לנכון לכתוב איזה היתר למי שמצטער מאוד בזיעה או כע"ז, משום שלכולם היה פשוט שעל זה ממש נאמר איסור כיבוס. וכן לא מצאנו שום בגד שהוציאוהו הפוסקים הראשונים והאחרונים מן הכלל, וע"כ ודאי שלא יתכן בדורינו להמציא דיש מיני בגדים שלא גזרו בהם איסור לבישת מכובסים.

ב

מ"ש מרחיצה שמותרת לצורך

ויסוד הענין הוא, דלא דמיא כלל לרחיצה דמצאנו בהל' יוה"כ שרחיצה הותרה לצורך, שלא נאסר אלא רחיצה של תענוג, והביה"ל ס' תקנ"ד למד משם לת"כ. כי אין שום דמיון ושייכות בין איסור רחיצה לאיסור כיבוס, וכפי שיתבאר בנספח בהרחבה, דחלוקים במהותם ב' איסורים אלו, דאיסור רחיצה יסודה בעצם הנאת הרחיצה, ואינו כלל מחמת הנקיות שמביאה הרחיצה, אלא מחמת התענוג שברחיצה עצמה, וע"כ כל שכונתו לנקיות ולא לתענוג מעצם הרחיצה אין זו הרחיצה שנאסרה כלל, משא"כ איסור לבישת מכובסים יסוד האיסור הוא נקיון הבגד, וכל שלובש מחמת נקיון הבגד הרי זה עצמו של האיסור.

וע"י בנספח, שנתבאר עוד, שבאמת יש היתר נוסף לענין רחיצה, והוא דבמקום צער לא גזור רבנן, והוא המבוי בברכות ט"ז ב' לענין אבילות דאסמנים מותר ברחיצה. אמנם זה מיירי רק בצער כזה שעלול לבוא לידי חולי כמבוי להדיא בראשונים שם ובטושו"ע יו"ד שפ"ט, ולא משום צער של זיעה בעלמא כפי שיתבאר שם. וכל זה יתבאר היטב בנספח א' דברים בטעמים יעוי"ש.

ג

והנה עד כאן נתברר שהדבר מפורש בדברי השו"ע וכל הפוסקים, שאין שום מקום לחלק בתקנת חכמים בין בגדי זיעה לשאר בגדים, ובטלי קצרי דבי רב לגמרי, ואף לא באופן שנתמלאו זיעה. וכל הראיות שיביאו להיתר לא ידחו את המפורש לאיסור מתקנ"ח. אלא שלאחר העיון והבדיקה במקורות שהביאו המתירים, נזכר דאדרבה גם משם ראייה לאיסור, וכדלהלן.

בירור דברי הלחמי תודה בענין מי שיש לו ערבוביא בבגדיו

[א] המתירים באופן שנתמלאו זיעה, הביאו מקור ההיתר מדברי הפתחי תשובה יו"ד שפ"ט בשם תשו' לחמי תודה [והוא תשובה מבנו של בעל הלחמי תודה, רבי ישראל בנימין באסן בן מהר"י באסן], וכיון שטענו בהבנתו ע"כ אציגה נא הדברים ככתבם וכלשונם. ונקדים, דהנה לענין אָבֵל, שיטת הריב"א דכל ל' יום לכיבוס, והמחבר לא פסקה להלכה, אך הרמ"א שם כתב, וְאַחַר ז' שְׁרִי וְהָעוֹלָם נִהְגוּ בּוֹ אִיסוּר (כדעת ריב"א). ונהגין שאדם אחר לובשם

תחלה ואח"כ לובשם האבל והמנהג עיקר'. היינו דכיון דשיטת הריב"א אינה אלא חומרא ע"כ מקילים בגונא דלבשם אחר קודם.

וכתב ע"ז הפתחי תשובה, 'לאחר ז', ע"י בשו"ת לחמי תודה סי' ל' שהעלה דהא דלא התירו אלא לאחר ז' היינו דוקא במחליף לתענוג אבל אם מחליף לצורך כגון שהחלוק מלוכלך או משום ערבוביא שרי אפילו בחול תוך שבעה ע"י כ"ך כמו ברחיצה דלא אסור אלא של תענוג כמש"ל סי' שפ"א ע"ש ומה שלא בא הדבר הזה מפורש בפוסקים אין זה אלא לרוב פשיטותו שהוא דבר הלמד מדין רחיצה וסיבה ע"ש שהאריך בזה'. ורבים נתלו בזה להקל כיון שמפורש בדברי הפת"ש שהתיר כיבוס באבלות מחמת לכלוך וערבוביא, ולמדו דה"ה לבגדי זיעה היבא שנתמלאו זיעה.

[ב] אלא דהנתלים בזה לא שמו לב לכך, דמפורש להדיא בדברי הפתחי תשובה שלא התיר בתוך ז' כשהחלוק מלוכלך אלא ע"י שילבשם אחר, וכמש"כ ע"י כ"ך, והיינו דקאי על דברי הרמ"א שהתיר בלבישת אחר לאחר ז' וע"ז קאמר דהיתר זה דלבישת אחר מועיל גם בתוך ז' בגונא דמחליף לצורך. וא"כ אדרבה דברי הפת"ש הם חומרא גדולה ולא קולא, דלא סגי בלבישת אחר בעלמא אלא רק בצירוף דהוי החלפה לצורך.

וכן הוא מפורש במקור דברי הלחמי תודה, בהגהות ערך לחם למהריק"ש, שעל דברי הרמ"א שכתב ויש להתיר כשילבשם אחר, הגיה המהריק"ש, 'בדין החלוק המלוכלך נ"ל כיון שהחלוק מלוכלך מצאתי להתיר אפילו בחול תוך ז' ע"י כ"ך ע"י תוס' מו"ק כ"ד ב' ומרדכי רמז תתק"ה.

והנה מלבד המבוי' מלשון המהריק"ש שכתב ע"י כ"ך, דאין כונתו להתיר אלא בצירוף לבישת אחר, הרי באמת הוא מוכח ברור מדבריו ממה שציין לדברי התוס' והמרדכי שיובאו להלן, דבאמת המעיין בדברי תוס' ובמרדכי שהביא המהריק"ש לא יראה שום רמז לענין חלוק המלוכלך, ובתרווייהו מיירי רק מענין המנהג להתיר ע"י לבישת אחר, ולא מרומז שם דבר בענין חלוק המלוכלך, ובע"כ דלא קאי המהריק"ש להתיר אלא ע"י לבישת אחר.

וכונת המהריק"ש הוא כפי שביאר דבריו הלחמי תודה, דבא ליישב סתירה בין המרדכי לתוס', דבתוס' איתא דהמנהג להתיר בלבישת אחר אף תוך ז' ובמרדכי מבוי' להתיר דוקא בשלשים, וע"ז יצא המהריק"ש לחלק, דהתוס' קאי בחלוק המלוכלך והמרדכי קאי באינו מלוכלך, אלו דברי הלחמי תודה בביאור דברי המהריק"ש והוא מוכרח מעצם הבאת דברי התוס' והמרדכי.

וזה לשון הלחמי תודה, 'והשתא דאתינן להכי צריכים אנו לברר מה טיבו של המנהג שכתבו [היינו התוס' מו"ק כ"ד ב' שכתבו וז"ל 'זמיהו זהו המנהג עתה שמלבישין אותו לאדם אחר יום או חצי יום ואין זה קרוי בגד מכובס לדידיה] להלביש לאחר תוך שבעה שלא נמצא בזה בדברי הפוסקים שלא הזכירו מנהג זה אלא לאחר ז' כו'. אמנם החילוק שיש ממ"ש התוס' למ"ש הפוסקים הוא דהתם דמיירו תוך ז' לא איירו אלא במי שמחליף לצורך ואעפ"כ אין לו להחליף כי אם כשילבשנו אחר והפוסקים דלא התירו אלא אחר ז' מיירי במחליף לתענוג כו' והא ודאי

דתוך ז' אית לן למישרי להחליף כשהוא צריך לכך משום טינוף שהרי רחיצה וסיכה כל שהוא לעבר את הזוהמא מותר.⁶

[ג] והנה זה פשוט, שאין לומר דהא דבעי לבישת אחר הוא רק לרווחא דמילתא, ואינו עיקר ההיתר, דהרי באמת בתום אין מוזכר כלל היתר מצד חלוק המלוכלך, אלא כל מה שמוזכר בתום הוא אך ורק לבישת אחר, והחלוק המלוכלך אינו אלא אוקימתא של המהריק"ש בדברי התום, וא"כ פשוט וברור דהלבישת אחר הוא העיקר בהיתר זה, ובלא זה לא יתכן להיתר.

ואחר שנתברר שהדברים מפורשים גם במהריק"ש ובלחמי תודה ובפתחי תשובה דכולם לא התירו אלא ע"י לבישת אחר. א"כ אדרבה הרי מבי' דלא רצו להיתר אף חלוק מטונף או מלא ערבוביא [והיינו כנימה], אא"כ לבשם אחר. ומכאן נלמד חומר הכיבוס אף באופן שהוא ממש מזיק לגוף, שלא התירו כל הני אחרונים אלא בצירוף לבישת אחר.

ונמצא דאדרבה דברי המהריק"ש והלחמי תודה הם חומרא גדולה ולא קולא, ומי שירצה לסמוך על דבריהם הרי לא יוכל לסמוך על לבישת אחר אלא בגנא שמחליף לצורך של ערבוביא וטינוף. ולמעשה אנן נהיגין לסמוך על הכנת הבגדים גם בלא לכלוך וערבוביא ויעו' לקמן משנ"ת בזה.

ושבו מצאנו להדיא בלשון הקיצור שו"ע סימן ר"א סעיף ח', אם אינו מחליף לתענוג אלא לצורך כגון שהכתונת מלוכלכת או משום ערבוביא מותר אפילו תוך ז' ובחול אם לבש אחר תחילה, הרי הביא דברי הפתחי תשובה אות באות, וביאר להדיא שכונתו דוקא לבש אחר וכמשנ"ת, [ופלא שהרי הספר קיצור שו"ע ממשמשי' בו הכל ואיך טעו רבים בהכנת דברי הפת"ש].

[ד] והנה בספר ערוך השולחן שם בסימן שפ"ט, דן האם מותר לאבל להחליף בגדי זיעה בשבת תוך שלשים, וכתב בזה"ל, 'כבר כתב מהר"ש בתשו' [סי' ק"ו] דאפילו בתוך שבעה מותר ללבוש בשבת כתונת לבן וכתב בזה"ל בשבת של אבלות מי שאינו לובש כתונת מכובס הוא חסידות של שטות עכ"ל⁶ בו' וראיתי לאחר מהגדולים שכתב דאפילו בחול מותר לאבל בתוך שבעה להחליף הכתונת אם הישגה מליאה זיעה או ערבוביא דלא אסרו רק לתענוג ולא מפני הצער כמו ברחיצה [פ"ת סק"ב בשם לחמי תודה] וק"ו בשלשים בע"ש לא יעלה על הדעת לאסור כלל ללבוש כתונת מכובס ופוזמקאות מכובסים ומכנסים וכיו"ב שיש להגוף צער אם לא יחליפם'.

הן אמת דהערוה"ש למד דברי הפת"ש שהתיר להחליף מחמת זיעה ולא דוקא בלבשם אחר, והדבר פשוט דלא ראה הערוה"ש דברי הלחמי תודה בפנים לאשר הוא יקר המציאות וע"כ נקט כן בביאור דבריו, אך הרי חזינן לדעתיה דהערוה"ש דבאמת לא היה מוכן לסמוך על חידוש

⁶ ט"ס וכוונתו לשו"ת מהרש"ל סימן כ"ז שיובא לקמן אות ה', ושם לא איירי בשבת של אבלות אלא בשבת חזון, וצ"ע דשבת חזון אינו מעיקר הדין. אך באמת הגליון מהרש"א ביו"ד שפ"ט כבר ציין למהרש"ל הנ"ל והעתיקו לשבת של אבלות. וצ"ע דהא שבת חזון ליכא איסור כיבוס מעיקר הדין כמב' בגמ' דלכבוד שבת מותר וכמש"כ בביאור הגר"א ריש תקנ"א. אך י"ל דהראיה היא משבת שחל בו ת"ב דאבילות בצנעא נוהג וא"כ הוי ממש כשבת של אבילות.

גדול בזה להקל בשבעה להחליף מחמת זיעה, וע"כ לא הסכים להקל מחמת זה בשבעה אלא רק מצרף סברתו לענין שבת בשלשים שאינו מן הדין, וכמשנ"ת דלא יתכן להתיר משום סיבה בגדי זיעה, וע"כ רק הביא סברא זו לענין שבת בשלשים, ואולם אחר שמצאנו דברי הפת"ש במקורם בספר לחמי תודה שלא התיר אלא ע"י לבישת אחר א"כ ידענו כי אמת היתה בפיו של בעל הערוה"ש ומעולם לא עלה על דעתו של הלחמי תודה להקל להתיר מחמת זיעה וערוביאי בתוך שבעה.

וראיה ברורה לדבר שלא רצה הערוה"ש לסמוך על סברת הלחמי תודה כלל, אלא אך ורק לצרפו להקל בע"ש בשלשים, שהרי הערוה"ש בס"ק קודם לזה, נתקשה על הא דנהגו בזמנו שלא להקפיד בשלשים מלהחליף בגדי זיעה, וכתב לתרץ המנהג דאפשר דגם הריב"א לא החמיר אלא בשאר בגדים ולא בבגדי זיעה. הרי מפורש נמי בדברי הערוה"ש דלא עלה על דעתו דאפשר להקל בבגדי זיעה כשהאיסור כיבוס הוא מדין גמור, וגם לא נהגו מעולם להקל בזה תוך שבעה, אלא רק לענין שלשים דמעיקר הדין מותר ואינו אלא מנהג בעלמא להחמיר כריב"א⁷. וגם זה לא כתב אלא לתרץ המנהג אבל משמע דאינו לכתחילה, וזהו שבס"ק שאח"ז כתב דבע"ש בשלשים יש להתיר, אבל לענין שבעה שהוא אסור מדינא לא עלה על דעתו וגם לא נהגו להקל בבגדי פשתן.

וידעתי כי הרבה נתלים לענין אבילות שבעה בדברי הערוה"ש, דהערוה"ש כתב דנהגו להקל בבגדי פשתן, ולא שמו ליבם דדבריו מפורשים דקאי על אבילות שלשים דוקא דאינו אלא משום חומרא ולא מעיקר הדין⁸.

ושו"ר בספר מנחת יצחק ח"י סי' מ"ד שהאריך בזה, דההיתר דהלחמי תודה אינה אלא בצירוף לבישת אחר, ומעיר על הערוה"ש והגשר החיים שלא עמדו על כונת הפת"ש כי קיצר בדבריו.

[ה] וכיון דעסקינן בדברי המהריק"ש יש מקום להוסיף בביאור דבריו, דהנה לכא' אין מובן כ"כ כל הענין של לבישת אחר בחלוק המלוכלך, מהו צירוף ב' הסברות להתיר, וגם למה לא סגי בכל אחד מהטעמים לחודיה. [ואמנם יתכן שלא סמך הלחמי תודה להקל אלא בצירוף ב' דברים.]

⁷ והנה גם לריב"א קיל האיסור כיבוס דשלשים מכיבוס דשבעה, דכיבוס במים מותר, ולכא' משום דהוי כתכפו אבליו, וזה אינו טעם על בגדי זיעה, אך באמת ליישב המנהג [בתוך ל' דוקא] י"ל דהרי אין בכלי פשתן משום גיהוץ, וגיהוץ לשיטה אחת היינו בנתר ובורית, וא"כ בכלי פשתן שפיר מותר אף בנתר ובורית בתכפוהו אבליו, ויש לפלפל עוד בזה ואכ"מ, אבל לענין שבוע שחל בו לא יועיל סברא זו דהרי להדיא בגמ' דאף דאין בכלי פשתן משום גיהוץ אסור ללבשן.

⁸ ועי' בשש"כ פרק ס"ה סעיף ז' שמותר להחליף גרביים ולבנים בתוך שבעה, וציין מקורו לדברי הערוה"ש. וצ"ע בפשנ"ת דבערוה"ש לא התיר בשבעה אלא בשלשים, ורק ציין לדברי אחד מן הגדולים שהתיר בשבעה וסמך על דבריו לענין שלשים בשבת.

עוד ציין שם השש"כ לגליון מהרש"א על הרמ"א יו"ד שפ"ט, וצ"ע דהגליון מהרש"א מציין למש"כ המהרש"ל בתשו' דמי שאינו מחליף כתונת בשבת הוא מנהג של שטות, ויעוי' לקמן דאדרבה דברי המהרש"ל מוכיחים להיפך.

הסברות, אך הרי כפי שנתבאר הרי זה אוקימתא בדברי התוס', וזה דוחק לבאר כן בתוס' שזהו צירוף בעלמא].

ואולי יש לבאר בזה, דהנה באמת מה דס"ל למהריק"ש דלא מהני לבישת אחר לחודיה⁹, והרי כתב זאת לענין לבישת חצי יום או יום כלשון התוס' שם, ולכא' למה חשיב כלל בגד מכובס, ולמה אינו מתיר בשופי מצד סברא זו לחודיה. אמנם הסברא בזה הוא, משום דסו"ס נשאר בבגד הנאה מכיבוסו, וכיון שהוא מחליף לבגד זה מחמת הנאת כיבוסו, גם זה נכלל באיסור לבישת מכובסים, דאף בגונא דהבגד עצמו אינו בגד מכובס מ"מ כל שמחליף לשם הנאת הכיבוס של הבגד הרי למעשה הוא נהנה מכיבוסו, אך לכא' נראה דא"ז מעיקר התקנה ממש, אלא רק נכלל בתקנה, אבל אינו חשוב כבגד מכובס ממש¹⁰.

ומאידך, סברת חלוק המלוכלך לחודיה, גם לא היה מועיל להתיר היכא דהוי כיבוס גמור, וכמשנ"ת לעיל דלענין כיבוס לא נאמר כלל סברא זו דלצורך מותר לכבס, דהרי עיקר התקנה נאמרה גם על כה"ג שהכיבוס הוא לצורך גדול.

אמנם בצירוף ב' הטעמים יחד שפיר יש להתיר, משום דבכהאי גונא דאינו איסור כיבוס ממש אלא רק משום דנהנה מכיבוסו אז מועיל הא דהחלוק מלוכלך, והסברא בזה, מלבד די"ל פשוט דכיון דאינו מעיקר התקנה ממש ואינו כיבוס ממש יש מקום להקל לצורך, עוד יש לתת טעם הגון לזה, דכיון דבכה"ג כל יסוד האיסור אינו אלא משום שהוא מחליף עבור הנאת הכיבוס, וזהו כל יסוד האיסור מצד מה שנהנה מהתחלפה כיון שמחליף לשם הנאת הכיבוס, וע"כ כל שמחליפו לצורך ולא ע"מ ליהנות מהכיבוס שפיר אין סיבה לאסרו. אבל בגד מכובס ממש בזה ודאי שלא הותר לצורך, דעל זה גופא נאמרה התקנה, וכפי שהוכחנו בראיות ברורות בריש דברינו¹¹.

סוף דבר, פשוט וברור דלא יתכן בעולם להתיר כיבוס או לבישת מכובס לצורך, דזה מפורש בגמ' לענין כלי פשתן, וכן מפורש ברמב"ן ובפוסקים כמשנ"ת לעיל לענין מטפחות הידים, וכל מה שהתיר המהריק"ש אינו אלא משום דלבשם אחר וכמשנ"ת היטב.

⁹ וכפי שדייקו המהריק"ש והלחמי תודה מדברי הרמ"א [ומקורו בראשונים, בטור בשם רבינו פרץ, מרדכי מו"ק פ"ג תתק"ה, כלבו וארח"ה, וכן הריב"ש סימן ס"ז], שנקט לבישת אחר רק לאחר ז', והנה באמת יל"ע בדיוקם, דהרי תוך שבעה בין כך לא היה מועיל שילבשם אחר מטעמא אחרינא, דכל שבעה צריך להשאיר עליו הבגד הקרוע. וצ"ל דמשמע בלשון הרמ"א דהקילו והתירו תוך שלשים בגונא שילבשם אחר, והרי לכא' א"צ לבוא כאן לאיזה היתר וגם אם היה איסור כיבוס גמור היה מותר כיון שלבשם אחר, אלא משמע דזה עצמו שלבשם אחר לא היה מתיר אלמלי דאינו אלא חומרא.

אמנם ע"י לקמן מש"כ בשם הב"ח והש"ך דלא ס"ל כהבנת המהריק"ש, ולדבריהם לבישת אחר מועיל לכא' גם בתוך שבעה, ועל דא סמכינן להכין לתשעת הימים.

¹⁰ כעין מש"כ המג"א דאיסור בגדי שבת הוא משום דגם אחר שלובשם כמה שבתות גיהוצם ניכר.

¹¹ והנה כ"ז כתבנו ליישב על הלב סברת המהריק"ש, אך בלשון הלחמי תודה אין מתישב כ"כ ביאור זה, ומ"מ אין זה נ"מ לעיקר הדין המבוי בדבריו שאין להתיר בלא לבישת אחר, וכמשנ"ת.

[ו] ואחר כתבי כל זה, זכיתי למצוא דברים ברורים ומפורשים לאחד מבעלי התוס' [שיטה לתלמיד ר"י מפר"ש מו"ק כ"ג א'], וז"ל, 'ואדם שצריך להחליף בתוך ימי אבלו מפני שאותם שהוא לבוש מאוסים וגרועים ביותר או שמא יש בהם רימה וקשים עליו ללבושן יותר, ראיתי בני אדם שהיו נותנים הלבנים לאדם אחר ללבוש אותן יום אחד או חצי יום קודם ואחר כך היו האבלים לובשים אותן. הרי הכל חקוק בכתב ע"י אחד מבעלי התוס', שגם באותם בגדים שמאוסים וגרועים ביותר ושיש בהם רימה וקשה עליו ללבוש יותר אין מותר מחמת זה להחליף, אלא רק ע"י לבישת אחר, וא"כ אין עוד מקום כלל לדון בזה.

[וכמה גדולים דברי חכמים, שהרי הן הן הדברים המבוארים במהריק"ש והלחמי תודה, שהקשו סתירה בין התוס' דהתירו בתוך ז' ע"י לבישת אחר למרדכי שהתיר רק בתוך ל', ואוקמוה לתוס' בחלוק מלוכלך, והדבר נראה תמוה לעשות אוקימתא בדברי התוס' שאין לה רמז כלל בדבריהם, אבל הנה מצאנו שבאמת זכו לבוין למה שמפורש בשיטה למו"ק שהוא מבעלי התוס' דנקט המנהג הזה על אופן של לכלוך שאינו יכול ללבוש יותר. ומ"מ אין מפורש בדבריו דדוקא באופן זה של מאיסות מועיל לבישת אחר, וזה כבר חידושו של המהריק"ש, ויעוי לקמן שנת' דלכאו' הש"ך פליג על הבנה זו].

[ז] ויש להדגיש, דגם להבנה המוטעית בדברי הפת"ש שהתיר גם ללא לבישת אחר, מ"מ הרי לא נרמז כלל בדברי המהריק"ש והלחמי תודה והפת"ש 'בגדים שנתמלאו זיעה', אלא רק חלוק מלוכלך או מלא ערבוביא, אבל בגד שנתמלא זיעה אינו מפורש כלל בדבריהם.

והרי כל חיליה דהפת"ש הוא מרחיצה, והנה ברחיצה מצאנו ב' אופנים אלו כמב' בשו"ע יו"ד שפ"א, דמותר לרחוץ להסיר טיט או צואה, וכן מאן דאית ליה ערבוביא ברישיה מותר לו לחפוף ראשו, והנה ערבוביא היינו כינים, ומב' בראשונים ברכות ט"ז שהוא משום שמזיקות לו והוי כחולי, וכן טיט וצואה הם דברים שאינם מצב רגיל וטבעי, ומוגדרים כסיבה מיוחדת לרחיצה, ואינה מטרת הרחיצה הרגילה, אבל זיעה מאן דבר שמיה, וה"ה לענין כיבוס שלא התיר הפת"ש אלא מחמת לכלוך וערבוביא ומאיכ"ת שהתיר גם בגדי זיעה. ויעוי לקמן מה שנתבאר באריכות בענין רחיצה.

כל זה לא נצרכה אלא להבנה המוטעית שהתיר הפת"ש גם ללא לבישת אחר, אבל כפי שנתבאר עיקר הטעם להתיר הוא מחמת לבישת אחר, ובלא לבישת אחר לא שייך להתיר כלל.

[ח] אחר כל הדברים האלו יש לברר, על מה נהגו העולם להקל ע"י הכנת הבגדים קודם ר"ח, [וכן מבואר בבא"ח פרשת דברים], דלכאו' הרי נתבאר בדברי המהריק"ש והלחמי תודה דכל ההיתר דלבישת אחר לא נאמר אלא בשלשים שאינו אלא חומרא, כמב' בדברי הראשונים שמיד אחר שכתבו דנהגו להחמיר הוסיפו דמ"מ נהגו להקל ע"י לבישת אחר, וכן הביא הלחמי תודה מלשון הלבוש להדיא, אבל באבילות שבעה לא מועיל לבישת אחר אא"כ חלוק מלוכלך או מלא ערבוביא, ולכאו' הרי בשבוע שחל בו זהו מעיקר דינא דגמ' ואינו חומרא, ואיך מהני הכנת הבגדים מקודם.

תשובה לדבר, דאף דבאמת הבנה זו בדברי הראשונים שלבישת אחר מועילה רק לענין שלשים מבוארת בדברי המהריק"ש והלחמי תודה [וכן מוכח בלבוש], ולשיטתם בתוך שבעה

מותר רק בתרתי לריעותא, חלוק מלוכלך ולבישת אחר, אולם הב"ח והש"ך סימן שפ"ט למדו דברי הראשונים באופ"א, דפסקו שם שלבישת אחר מועיל אפילו לענין איסור גיהוץ, והרי גיהוץ כל שלשים הוא איסור מדינא לכו"ע, ובכ"ז מהני לבישת אחר, ולכאנ"ל לדבריהם יועיל נמי לענין שבעה וה"ה לענין שבוע שחל בו, ולדבריהם באמת אין כל סתירה שצריך ליישב בין התוס' למרדכי, דאח"כ גם המרדכי מודה דמהני לבישת אחר בתוך ז', ומאי דנקט לאחר ז' משום דאיירי ביה ולא דוקא¹². [וכן יש לדייק מלשון הב"ח שם, 'זכדי לאפוקי נפשין מפלוגתא דרבוותא נהנו העולם דאחר לובשה תחלה', היינו דאינו מנהג להקל אלא אדרבה מנהג להחמיר דבעי לבישת אחר, ובאמת לבישת אחר מהני גם היכא דהאיסור הוא מעיקר הדין]. ושפיר סמכין בזה על הב"ח והש"ך¹³. [אבל להפת"ש הנ"ל באמת לא יועיל הכנת הבגדים אלא רק בחלוק המלוכלך או מלא ערבוביא, והוא חומרא גדולה].

¹² והנה יש להבחין, דאף דלשון התוס', 'מיהו זהו המנהג עתה שמלבישין אותו לאדם אחר יום או חצי יום', וכן הריב"ש סימן ס"ז שהביא הדרב"מ שם כתב יום אחד. אך הלכה למעשה פסק הרמ"א כהנהגות רבינו פרץ דאפילו שעה אחת שלבשם אחר סגי. ועי' בש"ך סק"ד שפירש הכונה וז"ל, כלומר זמן מה וא"צ שעה זמנית וכן משמע בפוסקים וכן נוהגין ולא כמ"ש בעמ"ז שעה או שתים ואולי גם הוא לא דוקא קאמר.

¹³ ומ"מ עדיין יש מקום עיון קצת, דהמה מיירו בהלכות אבילות לגבי לבישת אחר, ומדיכ"ת לן להקל אף בלבישת עצמו לזמן מועט. [ועי' בשו"ת מהר"י ברונא סי' י"ח דמשמע דהכנה קודם ר"ח של לבישת יום שקיבל זיעה מועיל להתיר לכבוד שבת]. אמנם בזה זיל בתר מנהגא. בשולי הדברים, וע"מ דלא ליעול שבשתא, הוצרכתי להעיר על מה שיש שטועים לומר, דאבלות שבוע שחל בו שוה לאבלות דשלשים, וכיון דאבלות שלשים נהגו להקל בבגדי זיעה כמש"כ הערוה"ש, ה"ה דבשבוע שחל בו מותר להחליף בגדי זיעה.

והנה מלבד שאין שום שייכות בין הדברים, דהרי מה שנהגו להקל בכיבוס שלשים אינו אלא משום דכל עיקר איסור כיבוס שלשים הוא רק מנהג להחמיר כמש"כ הרמ"א, ולא מעיקר הדין, ואינו שייך להכא שהאיסור הוא מעיקר הדין.

אך מלבד זאת, גם כל עצם ההנחה דשבוע שחל בו דמיא לאבלות שלשים, היא טעות גמורה, שהרי לשיטת רוב רובם של הראשונים אין כלל איסור כיבוס בשלשים, כפשטיה דגמ' בכמה מקומות, וכן הוא עיקר ההלכה, ונמצא שאין לדברים אלו כל התחלה, שהרי ודאי דשבוע שחל בו לענין כיבוס הוא כאבלות שבעה ולא כאבלות שלשים, שהרי בשלשים לא נאסר כלל כיבוס.

[ואפילו לריב"א דס"ל דיש איסור כיבוס כל שלשים, מ"מ פשוט דשבוע שחל בו לענין כיבוס חומרתו ככיבוס שבעה, שהרי הריב"א גופיה כתב דכיבוס שלשים קל מכיבוס שבעה שמותר במים ולא נאסר אלא בנתר, וכן פסק הש"ך, אבל בשבוע שחל בו הרי אפילו כיבוס במים אסור. ועוד ראייה פשוטה, שהרי בשלשים לכו"ע כל האיסור הוא רק ללבוש אבל לכבס להניח מותר כמב"ש שפ"ט ז', ובשבוע שחל בו אסור גם עצם הכיבוס. ועי' היטב סוגית הגמ' 'יבמות מ"ג א' שמתבאר מתוך דברי הגמ' דאיסור כיבוס דשבוע שחל בו דמיא לכיבוס שבעה, וכן נראה להדיא בדברי הטור יו"ד שפ"ט ואכ"מ].

ובאמת שכל אריכות זו אך למותר, שהרי סו"ס הדברים מפורשים לענין שבוע שחל בו כפי שביארנו מכל הפוסקים כולם ומדברי הגמ', שאין שום חילוק בין בגדי זיעה לבגדים בעלמא, וא"כ מה יש עוד לפלפל בדיני כיבוס שלשים.

מ"ש מבגדי קטנים

עוד טענו המתירים להחליף באופן שנתמלא זיעה, דרמאי לבגדי קטנים.

[א] דהנה איתא בשו"ע, 'אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבם כסותם בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה. הגה, מיהו בגדים שמלפפין בהם הקטנים לגמרי שמוציאים בהם רעי ומשתינין בהם הני ודאי משרא שרי'.

והנה פשוט שאין שום שייכות לכאן ואין שום המיון בין 'צואה' ל'זיעה'. אך נראה להרחיב עוד בדיון בגדי קטנים ונראה שגם מלבד זאת אין לדמות הדברים.

[ב] דהנה האיסור לכבם בגדי קטנים אינו מעיקר התקנה דאיסור כיבוס כלל, שהרי קטנים לאו בני אבילות נינהו, אלא יסוד האיסור מבני בתרוה"ד שהוא משני טעמים, א, משום עגמת נפש [לגדולים] כמו דאיתא מקרעים לקטן משום עגמת נפש, ב, משום חינוך¹⁴ [בהגיעו לחינוך]. וביאר המשנ"ב דטעמא דעגמ"נ הוא בלא הגיעו לחינוך. וא"כ בגדים אלו שמלפפים בהם הקטנים כל הטעם אינו אלא משום עגמת נפש.

והנה גם בחוה"מ נאמר היתר על בגדי קטנים שמלפפים ומוציאים בהם רעי, אך יש לידע, דאף שהלשון שוה לכאן, מ"מ אין זה כלל אותו היתר שמבני כאן. דבחוה"מ הוא מטעם דכיון דצריכים כיבוס תדיר הוי כמי שאין לו אלא חלוק אחד כמבני' להדיא בפוסקים שם, אבל הכא הרי ליכא היתירא דמי שאין לו אלא חלוק אחד כמפורש להדיא בגמ' ובשו"ע. אלא טעמא אחרניא הוא, והוא כמבני' במשנ"ב הטעם בשם הלבוש, דאין בכיבוס בגדים אלו משום שמחה, והיינו דכיון שבגדים אלו שמלפפים בהם הלא מיירי בקטנים שלא הגיעו לחינוך, וא"כ יסוד איסורם אינו אלא משום עגמת נפש, שהוא דין בפנ"ע לעשות עגמת נפש לגדולים, וע"ז נאמר

ולענין מר"ח עד שבוע שחל בו, אף שאינו אלא מנהג, מ"מ הרי מבני' פשוט בפוסקים דליכא שום נפקותא בדיוני כיבוס בין שבוע שחל בו למנהג אשכנזי להחמיר מר"ח, וגם מטפחות הידים וכו' שמתלכלכים תדיר אסרו כבר מר"ח, ופשוט דיסוד המנהג הוא להוסיף מר"ח כעין האיסור מתקנ"ח. ולא דמי כלל למנהג כיבוס שלשים, דהתם הוא ענין של נהגו להחמיר כשיטה אחת, דלרוב הראשונים אין כלל איסור כיבוס באבילות שלשים מ"מ נהגו להחמיר את שיטת הריב"א, ובזה שפיר מקילים באופנים מסויימים כיון שאינו אלא חומרא ומעיקר הדין מותר, אבל הכא הוא מנהג אבילות, דמרב מרירות החורבן קבלו על עצמם חסידי אשכנז להוסיף האבילות כבר מר"ח, והוא מין אחר של מנהג, ופשוט שאותה התקנה שהיתה בשבוע שחל בו הוסיפו להחמירה גמי מר"ח.

¹⁴ וצ"ל דאף דקטנים לאו בני אבילות נינהו אף בהגיעו לחינוך, [משום צערא, חכמ"א] מ"מ הכא איכא מצוה מיוחדת להתאבל על ירושלים, ובזה לא הפקיעו מצות חינוך. ויעוי' ברמ"א שהוסיף דאף בשאר בגדי קטנים נהגו להקל, ובביאור הגר"א משום דהיינו רביתיהו כמבני' ביוה"כ, והיינו דבאמת לא נוהגים אבילות לקטן גם בכה"ג כיון דאית ביה צער לקטן, אך עי' בח"א דמשמע מיניה דהמנהג להקל קאי על בן שנתיים ושלש.

דבגדים אלו שכבוסם אינו אלא להוציא הרעי לא שייך בהם שמחת הכיבוס, והוא כמש"כ הלבוש והביאו המשנ"ב דאין בכיבוס בגדים אלו משום שמחה¹⁵.

[ג] ונהדר לדידן ונחזי, האם ניתן לדמות בגדי זיעה לבגדי קטנים, [בגדים שמלפפים בהם ומשתינים בהם ומוציאים בהם רעי כו']. דהנה מלכך שפשוט הוא שאי"ז דומה כלל לבגדי זיעה מצד המציאות, דהתם מטופפים בצואה, הרי בנוסף ליכא ראייה להתיר מטעם זה כלל, שהרי כפי שנתבאר יסוד ההיתר הוא דלא שייך כלל יסוד האיסור דבגדי קטנים שהוא איסור בפנ"ע משום ענמ"נ, דאין בכיבוס בגדים אלו משום שמחה כפי שביאר הלבוש, ונמצא דלא שייך לכאן כלל כל ענין ההיתר דבגדי קטנים¹⁶.

ולפ"ז אי דייקת מהכא אדרבה לאיסורא דייק, דמהא דהוצרכו להיתר מיוחד בבגדים המתלכלכים תמיד, ויעוי' בב"י שהוצרך לדייק זאת מלשון המהר"ם, וכן הלבוש הוצרך למעם מיוחד דאין בכיבוס אלו משום שמחה וכדהביא המשנ"ב, משמע דגדולים בכה"ג אסור. [נאולי יש לדחות דבאו להתיר הכיבוס עצמו אף באופן שאין צריך לאותם בגדים, ואין משמע כן].

¹⁵ ומ"מ כתב המג"א שיכבס בצנעה, ומקור הדין בחוה"מ, וצ"ל דטעמא דהתם משום מראית העין שייך נמי הכא.

¹⁶ אמנם בספר שלמת חיים להגר"ח זוננפלד, התיר להחליף מטפחות האף שאינם ראויים, וכן פוזמקאות באופן שאינם ראויים עוד, וראייתו מבגדי קטנים, וצ"ע.

אך מ"מ ודאי דכונתו היא באופן שהם מאוסים מאוד ואינם ראויים, כלשונו שם 'אם אינם ראויים', שהרי ראייתו הוא מבגדי קטנים שמלפפים בהם הקטנים ומוציאים בהם צואה, וודאי שאין להוציא מזה היתר כלל לבגדי זיעה.

וכאן המקום לעורר על כך שרבים מקיצורי ההלכות מביאים את השלמת חיים כמקור לכך שאין צורך להכין בגדי זיעה. אמנם המעיין בפנים [סימנים ש"י ש"א] יראה ברור שלא דיבר כלל מבגדי זיעה, אלא על מטפחות האף וגרביים, ובמפורש לא הקל אלא באופן שאינם ראויים יותר, כמטפחות האף שנתמלאו בבלולך.

ולא זו בלבד, אלא שלהלן שם [ס' ש"ד] התייחס הגר"ח לנידון זה האם מותר להחליף בגדים כשכונתו לנקיות ולא לתענוג, והשיב: ידוע שסיכה ביה"כ ובט"ב אסור ומ"מ מותר למי שיש חטטין שאינו לתענוג ומינה לנידון הג"ל [=רחיצה]. אבל מה שמפורש בגמ' לאיסור לא נקל בו. אבל בודאי אם יאמר הרופא שאחד צריך בגד מכובס כפי ענינו לאותו מיחוש בודאי שלא ראוי להחמיר עליו. הרי להדיא דברריו שלא הותר החלפה משום נקיות אא"כ אומר רופא שיש בו חשש חולי.

[וכע"ז ראינו עוד מעויות רבות בענין זה בספרי הקיצורים, שלא העתיקו במדויק את דברי פוסקי זמנינו, ויש לבדוק היטב כל שמועה בפנים, דיש שהקלו רק כשיש חשש גירוי לעור [הגרמ"פ והגרש"א], ויש שהקלו רק בדיעבד כששכחו להכין, ועוד].

דברי המהרש"ל בענין החלפת בגדי זיעה בשבת תזון

עתה נעבור לדון בדברי המקילים לגמרי, והמציאו דבר חדש נגד דברי הגמ' והפוסקים הנ"ל, בדגדי זיעה לא נכללו כלל בכל עיקר תקנת איסור כיבוס. ובאמת שלא היה צורך להזדקק כלל לצד זה, אילולי שמעו והטעו בדברי רבינו המהרש"ל, וע"מ דלא ליעול שבשתא נרחיב בענין זה, ונראה דאדרבה הדברים מפורשים ממש לאיסור, וטעו לגמרי בהבנת דברי המהרש"ל.

[א] והרי לשון המהרש"ל [שו"ת סימן כ"ז] לפניך. שאלה אם מותר ללבוש כתונת מכובסת בשבת של חזון ואם יש בו משום פרישות. תשובה יראה דבשבת של חזון ישעיה מותר ללבוש כתונת מכובסת דלא נמצא איסור ללבוש בגד מכובס כ"א שבוע שחל ט' באב להיות בתוכה כו'. וכן נ"ל מכח דרשות של מהר"ל ששאלוהו מפני מה אין משנין הבגדים ונוהגין כ"כ אבילות בשבת של חזון ישעיה והלא מותר בתשמיש המטה. והשיב בזה אין נראה כ"כ אבילות כשאינו משנה בגדו דשמא אין לו בגדים אחרים ואף אם יש לו מ"מ אין נראה כ"כ לאבילות אבל בכתונת אין עני שבישראל שאין לו כתונת לבן בשבת ולכן נראה לי כחסידות של שטות המחמיר בזה ומבטל עונג שבת כו'. ונ"ל עוד טעם לדבר היתר שהכתונת אינו בכלל שינוי בגדים כי הוא משום זיעה בעלמא ופעמים אפי' באמצע השבוע לובשין כתונת מכובסת היכא שנתמלא זיעה בפרט בארצינו לכן אין זה קרוי שינוי בגדים שאינו כ"כ לכבוד שבת לכן מותר וכן אני רגיל להורות דברי שלמה לורי"א.

ויש שהבינו דכונת המהרש"ל דכתונת כיון דאינה עשויה אלא מפני הזיעה אינה בכלל איסור כלים המכובסים כלל אפילו בחול. אך באמת המהרש"ל איירי כאן לענין שבת, ובשבת הרי בלא"ה ליכא איסורא דכיבוס דהא גם בדינא דגמ' מותרים לספר ולכבס מפני כבוד שבת, ואינו אלא מנהג, ובוה קאמר המהרש"ל דהמנהג להחמיר גם בשבת לא שייך בבגדי זיעה, ופשוט דאין להוכיח מדבריו לאיסור כיבוס דעלמא.

[ב] אך באמת נראה דגם כל עיקר דברי המהרש"ל אינם כפי שהבינום במושכל ראשון, ולא איירי כלל מענין כיבוס, וכמו שיתבאר.

דהנה המעיין בשים לב בדברי המהרש"ל יראה, שיש כאן ב' נידונים שדן בהם המהרש"ל, א, מצד איסור כיבוס, ב, מצד המנהג שלא לשנות לבגדי שבת. היינו דמנהג אשכנז היה שלא לשנות הבגדים לשבת, ושינוי בגדים פירושו, דיש הרי חיוב לשנות בגדיו לשבת כמב' בגמ' שבת קי"ג שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול, ואף אם אין לו יושלשלם למטה, ונפסק בשו"ע רס"ב. ונהגו באשכנז דבשבת חזון אין משנים הבגדים שיהיו בגדים חשובים של שבת, וזה איסור בפנ"ע ואינו שייך לאיסור כיבוס, והוא איסור שינוי בגדים, ואף בגדים שכבר לבשו כמה שבתות אסור משום שינוי בגדים.

ודוגמא למש"כ דיש ב' ענינים, בגדים מכובסים, ושינוי בגדים, דהנה בביאורו"ל תקנ"ט ח' וז"ל, ומותר ללבוש בגדי שבת, עי' בספר בגדי ישע שכתב דמ"מ אסור לנעול מנעלים דשינוי בגדים הוא רק מנהג ומותר לבטלו לפי שעה לכבוד המילה אבל חלילה לבטל אחד מחמשה עינים

שהוא מדינא דגמרא. הרי נמי דיש ב' ענינים איסור בגדים מכובסים מדינא וזה לא הותר בברית, ואיסור 'שינוי בגדים' שלא להחליף לבגדי שבת שהוא מנהג בעלמא¹⁷. ונמצא דבתחילת דבריו דן המהרש"ל מצד הנידון הראשון ללבוש בגד המכובס, וע"ז קאמר דאינו שבת שחל בו¹⁸. ובסוף דבריו דן המהרש"ל מצד המנהג שלא לשנות בגדיו לכבוד שבת, וע"ז קאמר דא"ז נכלל בשינוי בגדים כיון דבגד זה אינו עשוי אלא מפני הזיעה ומחליפים אותו גם באמצע השבוע, וא"ז שייך לשינוי בגדים דכבוד שבת, אבל ודאי לא עלה על לב המהרש"ל לומר שלא יהא בגד זה כלול באיסורא דכיבוס¹⁹. ומ"מ הרי מבין מתחילת דברי המהרש"ל שדן להדיא מצד איסור בגד המכובס, ככתוב להדיא בלשונו, הרי דאסר נמי בגדים שאינם עשויים אלא מפני הזיעה משום איסור בגדים מכובסים.

ו

דברי הא"ר דאין לו אלא חלוק אחד מותר קודם שבוע שחל בו

[א] בתחילת הקונטרס נתבאר הטעם דלא נאמר ההיתר דאין לו אלא חלוק אחד רק לענין חוה"מ ולא לענין ת"ב וכמבין בתענית כ"ט ב', משום דכל עיקר טעם ההיתר דאין לו אלא חלוק אחד, לא שייך כלל הכא, דבשלמא התם הרי יסוד ההיתר הוא משום דגם אם היה מכבס מעיו"ט לא היה מועיל וע"כ אין טעם לגזור עליו, אבל הכא דיסוד האיסור אינו מצד מעשה הכיבוס אלא מצד עצם לבישת המכובסים, אין מקום לדין זה כלל.

ויסוד זה מבין ברש"י מו"ק י"ד א' (כת"י ד"ה מותר) וז"ל, מותר לכבסו במועד וליכא למימר הכא היה לו לכבס מקודם לכן שאפילו מכבסה בערב הרגל צריך לכבסה במועד משום זיעה, אבל מי שיש לו ב' חלוקים אסור לכבס במועד שהיה לו לכבס שתיהן קודם הרגל. וכן מפורש חילוק זה בטור תקל"א.

¹⁷ ויש לציין דהמג"א תקנ"א סק"ח נקט טעם אחר לאיסור בבגדי שבת, דהוא משום דגיהוצים ניכר, והיינו דאף דכבר לבשו כמה וכמה שבתות מ"מ גיהוצים ניכר, ומ"מ הכא כתב כלשון המהרש"ל שאינם עשויים אלא מחמת הזיעה. ואולי כונתו דרק על הגיהוצים יש מנהג, אבל על כיבוס בעלמא לא, וכיון דאינם עשויים אלא מחמת הזיעה לא שייך ענין גיהוצים, וצ"ע.

¹⁸ וזה באמת צע"ג למה הוצרך המהרש"ל לומר שאינו מעיקר דינא דגמ' מצד שאינו שבוע שחל בו הרי מדינא דגמ' מותר לכבס מפני כבוד השבת גם בשבוע שחל בו. ואולי יש לחלק דהגמ' מיירי לצורך שבת שהיא לאחר ת"ב ולא שייך בה איסור כיבוס, אבל שבת שמקודם אם לא שאינו בכלל שבוע שחל בו שפיר היה שייך האיסור. ועי' בביאור הגר"א ע"ד הרמ"א ריש תקנ"א.

¹⁹ ויש שטענו בלשון המהרש"ל וסברו דכונתו במש"כ צ"עמים אפילו באמצע השבוע לובשים כתונת מכובס אם נתמלא זיעה, קאי על שבוע שחל בו, אבל זה ודאי אינו, אלא כונתו לכל השנה, דא"ז שינוי בגדים המיוחד לשבת ופשוט.

[ב] וגם עיקר המציאות וההיכ"ת של דין 'אין לו אלא חלוק אחד' לא שייך כלל לענין שבוע שחל בו, משום דרך לענין חוה"מ דהאיסור הוא על מלאכת הכיבוס אבל מותר ללבוש מכובס, שייך שיחא היתר על הכיבוס ע"מ שיוכל ללבוש מכובס, אבל היכא דאסור ללבוש מכובס לא שייך כלל מציאות הדין של אין לו אלא חלוק אחד, דעבור מה יתירו לו לכבס אם לא יוכל ללבוש.

ודבר זה מפורש הוא בתוס' מו"ק י"ח ד"ה אע"ג, שכתבו ז'נראה דגבי אבל לא שרינן כשאין לו אלא חלוק אחד דהא אפילו אם היו לו מכובסין אסור ללבוש מה שאין כן ברגל', והיינו כמשנ"ת דאין לו אלא חלוק אחד לא שייך כלל בגונא דאסור ללבוש מכובס, שהרי כל יסוד היתר זה היכא דמותר ללבוש מכובס אלא שנאסר מעשה הכיבוס והתירו לו איסור זה ע"מ שיוכל ללבוש מכובס, אבל היכא דאסור ללבוש מכובס למה יכבס.

באופן דדין 'אין לו אלא חלוק אחד' לא שייך בעניננו כלל לא מצד הטעם ולא מצד ההיכ"ת יומצי של דין זה.

[ג] וע"כ יש להתפלל מאוד על מש"כ הא"ר [תקנ"א ד' ובאליה זוטא סק"ז] דקודם שבוע שחל בו לא מחמירין באין לו אלא חלוק אחד, והביאו המשנ"ב, והיינו דכיון דמר"ח עד שבוע שחל בו אינו אלא מנהג לא החמירו באין לו אלא חלוק אחד. ואין מובן כלל דלו יהי שלא החמירו במנהג זה כמו עיקר תקנת חז"ל לאסור אף שאין לו אלא חלוק אחד, אבל סו"ס הרי אין כלל מקום ומציאות לדין זה, דמהו ההיכ"ת יומצי של דין זה, הרי לא כתב מקודם שום איזה אופן של היתר על לבישת מכובס קודם שבוע שחל בו, וא"כ עבור מה יתירו לו לכבס כשאין לו אלא חלוק אחד. ומה לן שאינו אלא מנהג בעלמא, הרי אין מציאות לדין זה כאן כלל, שהרי אם יכבס יהא אסור ללבוש. [ואין לומר דכונתו לכבוד שבת, דלהדיא שם כתב ואפילו לא לכבוד שבת].

וכן יש לתמוה מצד טעמא דמילתא, מאי שייטיה דהך היתירא דאין לו אלא חלוק אחד דיסודו מצד שאין לקנסו במה שלא כיבס בעי"ט והתירו לו לכבס, להכא דהאיסור הוא בעצם לבישת המכובסים.

[ד] ולרוב חומר הקושיא צ"ל דהא"ר למד דלא ככל הנ"ל, אלא טעמא דאין לו אלא חלוק אחד מותר הוא משום עצם זה דלא שייך עוד ללבוש בגד זה, דכיון שאין לו אלא חלוק אחד והוא לובשו כמה ימים בלא הפסק התירו לו חכמים לכבסו במועד, ובזה אף שלענין שבוע שחל בו ליכא היתר זה מ"מ קודם לזה מותר. [אמנם אי"ז כדברי הראשונים הנ"ל].

אלא דא"כ צ"ע למה באית ליה תרי ונטנפו שניהם מב' בגמ' דאסור, הרי גם התם לא שייך ללבוש יותר, אמנם הדבר פשוט, דכל ההיתר אינו אלא בצירוף מאי דהוי אנוס דמאי חו"ל למעבד, אבל בשני חלוקים הרי היה יכול לכבס מקודם, ולא הוי אנוס ואין להתיר לו.

ומצאתי מקום לדייק כן מרש"י בתענית כ"ט ב' ד"ה חולו וז"ל, 'שאין לו אלא חלוק אחד, דלא סגי' דלא מכבס מפני הכנימה', ויש לדקדק קצת בלשון רש"י דעיקר יסוד ההיתר הוא משום שהוא מוכרח לכבסו, דאם כפמשנ"ת לעיל אין יסוד ההיתר משום דחייב לכבסו מפני הכנימה, אלא משום דכל עיקר האיסור דכיבוס דחוה"מ לא שייך הכא, שהרי גם אם היה מכבסו היה צריך לכבסו שוב, כמו מטפחות הידים וכו', ורש"י שכתב 'מפני הכנימה' משמע דהוא היתר

מיוחד שהתירו חכמים משום הקושי ללבוש בגד כזה. נויצוין דכונת רש"י למבו' ביצה ל"ב ב' דמי שאין לו אלא חלוק אחד חיו אינם חיים לחד מ"ד ואידך אפשר דמעין במניה]. וכמובן שכל זה חידוש גדול, וגם בדברי רש"י אין דקדוק זה מוכרח.

[ה] והנה עוד יש לתמוה בדברי הא"ר, דהרי לעולם המציאות בתשעת הימים הוא שיש לו רק חלוק אחד, שהרי אסור להחליף למכובס בתשעת הימים, וא"כ על איזה אופן נאמר אסור לבישת מכובסים בתשעת הימים, הרי לעולם יהא מותר לו להחליף משום שאין לו אלא חלוק אחד מכובס. אמנם פשוט דהא"ר לא קאי אלא על אדם שאין לו אלא חלוק אחד בפשוטו, אבל אדם שיש לו שני חלוקים בבעלותו כיון שיכול להכין מער"ח שיהא לו כמה בגדים שאינם מכובסים כמנהגנו היום שמכינים מראש, אינו בכלל היתר זה של אין לו אלא חלוק אחד. שהרי הדין של אין לו אלא חלוק אחד נלקח מדין חול המועד, ושם נמי כן הוא שמייירי שיש לו רק חלוק אחד בבעלותו אבל אם יש לו שני חלוקים בין אם כיבסם בין לא כיבסם אסור כמבואר בגמ' מו"ק י"ח.

ואף דבסברא חלוקים כמה, דבחווה"מ עיקר התקנה הוא ע"מ שיכבס מעיו"ט, אבל הכא אין דין להכין בגדים מער"ח, ועל מה נקנסנו, אבל הרי הא"ר מדמה הענינים להדדי, וטעמא דמילתא כמשנ"ת דיסוד ההיתר בנוי על אונס דמאי הו"ל למיעבד, דאל"ה למה בתרי ומיטנפי אסור, וע"כ אם היה יכול להכין מקודם ליכא היתר²⁰.

ומוכרחים לומר כן, דאל"ה הרי תקשי על הא"ר כל הנך בגדים שדרכם להתלכלך תדיר וכן בגדי פשתן דרכם להתמלאות בזיעה ומשמע דלמנהג אשכנז הכל אסור מר"ח ואין איזה נפקותא לענין זה, וכן מוכח מהמשנ"ב גופיה דאף שפסק את דברי הא"ר הרי מבו' מדבריו בכמה מקומות דכל הנך בגדים המתלכלכים תמיד אסורים מר"ח, ובע"כ דלא איירי הא"ר אלא באופן שאין לו אלא חלוק אחד ממש בבעלותו, בדיוק כמו בחווה"מ, אבל אם אית ליה תרת, וכ"ש אם יש לו שנים שאינם מכובסים, ודאי שאין להתיר להחליף למכובס אף קודם שבוע שחל בו.

[ו] לענין חוה"מ מפורש בגמ' מו"ק י"ח א' דאם יש לו תרי ונטנפו אינו בכלל ההיתר. וא"כ לכאן גם באופן של הא"ר הוא דוקא באופן שיש לו רק בגד אחד שאינו מכובס אבל אם יש לו שני בגדים שאינם מכובסים אף שנתלכלכו כהוגן כבר יהא אסור לו להחליף למכובס.

ח

סיכום סברות המקילים ודחיינים

נעבור כעת בקצרה על סברות המקילים אחת לאחת, ונראה כי אין בהן בכדי לסמוך לחקל.

²⁰ אמנם גם אם נימא דהא"ר היה מיקל גם בנוגא שלא הכין ויש לו בגד מכובס אחר, מ"מ הדבר פשוט שאין היתר לסמוך על זה מתחילה קודם ר"ח שלא להכין לעצמו כמה בגדים להחליף אם סבור הוא שיצטרך לזה, שהרי סו"ס א"ז אלא דחווה' והיתר מחמת שא"א ללבשו יותר, ואין סיבה מתחילה לבטל במזיד את מנהג ישראל.

[א] סברת המתירים לגמרי, דאין בבגדי זיעה כלל משום איסור כיבוס ומותר לכתחילה. משום דלא נאסרו אלא בגדים החשובים ולא בגדים שעשויים רק לזיעה²¹. 'בזמן הגמ' היו הולכים עם כלי פשתן חשובים ולא היו רק לזיעה בלבד'.

וכבר הראית לדעת דבכל הסוגיא ובכל הראשונים והפוסקים מבו' להדיא דאיסור כיבוס אינו דוקא בבגדים אלא כל דבר דשייך בו כיבוס וגם מטפחות הידים ומטפחות הספרים דאין בהם שום שייכות ללבישת בגד וכ"ש חשוב. [וגם מפורש לענין כתונת דאסור כמש"כ בשם המהרש"ל, וגם מצאנו לענין שבעה נקיים שהותר לכבס לבנים, ובת"כ לא תלבש לבנים, הרי מבו' דגם בגד שאינו עשוי לכבוד אלא לנקיות ג"כ אסור].

[ב] סברת המתירים בגונא דנתמלא זיעה ואינו יכול יותר ללבשו כן. משום דלא נאסר אלא כיבוס של תענוג ולא כיבוס לצורך נקיות כמו ברחיצה.

וזה דחוי מכמה טעמים, א, הרי מטפחות הידים שמנגבים בהם הידיים בשעת אכילה וצריכים כיבוס בכל יום וא"כ אי"ז משום תענוג בעלמא אלא משום לכלוך גמור. ב, כלי פשתן מפורש בגמ' להדיא לאיסור ומבו' בראשונים דהם קרובים לבשר ומתמלאים זיעה תמיד. וכל הראשונים והפוסקים שדברו על כלי פשתן הסמוכים לבשר ומתמלאים זיעה תמיד, לא אשתמיט חד מיניהו לומר דאם היה זיעה מרובה מותר לכבס. ג, גם המהריק"ש והלחמי תודה שהתירו באבל משום סברא זו לא התירו אלא בלבשם אחר ולא התירו במכובס ממש.

[ג] סברת המתירים משום כבוד הבריות.

א, זה פשוט דכבוד הבריות אינו אלא גדר של אונס ודחיה, אבל אינו מתיר כלל שלא להכין בגדים המכובסים מקודם, וכל כמה שיכול לעשות בהיתר אין לו הדחייה של כבוד הבריות. ב, קשה לדעת את הגדר בדיוק כמה בושת ואם יש לו אפשרויות אחרות וכו' ועכ"פ א"א בפשיטות להתיר הכל.

[ד] הוי בבגדי קטנים 'שמלפפין' בהם הקטנים ומוציאים בהם רעי ומשתינים בהם'.

א. 'צואה' לחוד ו'זיעה' לחוד. ב. בגדי קטנים היתר מיוחד הוא משום דאינם אסורים מדינא אלא מדין עגמת נפש של הגדולים, ובכה"ג דאין בכיבוסם משום שמחה לא שייך בזה ענין עגמת נפש, וכדנתבאר באות ד'.

[ה] לאסטנים מותר רחיצה וה"ה כיבוס.

א. אסטנים מבו' בראשונים בשם הגאונים וכדפסקו הטוש"ע דהוא דוקא במקום סכנת חולי. וכמו שהוכחנו בנספח א' הן מגמ' והן מסברא. ב. מלבד כל זאת, הרי פשוט דאסטנים הוא גדר אונס, ואם יכול להכין מקודם ולא לבוא למצב זה ודאי שמחויב בזה.

[ז] שמעתי אומרים דכיון דכל עיקר האיסור הוא מנהג, ועתה נהגו רבים שלא להכין בגדי זיעה קודם ר"ח. וזה טעות גדולה, ראשית, שבוע שחל בו זה אסור מדינא דגמרא ואינו בגדר מנהג. ב, גם קודם שבוע שחל בו, פשוט הוא דכיון שקבלו אבותינו המנהג לא יועיל עתה לשנות המנהג, [וראיה לזה עי' בתרומת הדשן סימן ק"ג לענין רחיצה בצונן].

²¹ ואף הביאו לזה ראיה מדין קריעה דאי"צ לקרוע בגדי זיעה, ואין כל שייכות ודמיון בין הנושאים.

[ח] ראיתי שכתבו שמותר דהוי כאין לו אלא חלוק אחד.

אמנם זה אינו מכמה טעמים, א, אין לו אלא חלוק אחד מפורש בגמ' תענית כ"ט ב' לאיסור בשבוע שחל בו ואינו אלא היתר עד שבוע שחל בו. ב, אין לו אלא חלוק אחד היינו כמו בחוה"מ שיש לו בבעלותו רק חלוק אחד אבל אם יש לו שנים ולא הכינם ליכא היתר, ודיו לבא מן הדין להיות כנידון. ג, גם אם נאמר לא כן הרי ודאי שאינו אלא דחוייה ולא הותרה ואין היתר שלא להכין.

[ט] הרבה טוענים, וכי מה יעשה אדם שאינו יכול לילך עוד עם בגדיו, וכי יתכן שיאסרו חז"ל דבר כזה. אמנם באמת הרי מצאנו לענין חול המועד דאם יש לו רק שני חלוקים ונמנפו שניהם מבואר להדיא בגמ' מו"ק י"ח דאסור לו לכבסם אף שאין לו בגד נקי ללבוש, וזה רק לסבר את האוזן שאם אסרו אסרו.

נספח א' - יסוד החילוק בין רחיצה לכיבוס

לאחר שביררנו דלענין איסור כיבוס אין חילוק כלל בין כיבוס לצורך לכיבוס שלא לצורך, יש לבאר מהו באמת החילוק בין כיבוס לרחיצה, שהרי דין פשוט הוא לענין איסור רחיצה באבילות, דאיסטנים מותר ברחיצה, וכן אם היה מלוכלך בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש, הרי שאם רוחץ לצורך ולא לתענוג מותרת הרחיצה, ומ"ש דלענין איסור כיבוס אין היתר בכיבוס לצורך.

והנה יש בזה אריכות גדולה, ואכ"מ, ונבאר כאן בקצרה ממש את יסודי הדברים בענין היתרא דרחיצה, ויתברר שאין שום דמיון בין הדברים.

[א] אמרי' בברכות ט"ז ב' רחץ לילה ראשונה שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ, אמר להם איני כשאר כל אדם איסטנים אני. ובגמ' שם, מ"ט אנינות לילה דרבנן ובמקום איסטנים לא גזור רבנן.

והרמב"ן בתורת האדם הביא דברי רב האי גאון, [וכ"ה ברא"ש ורבינו יונה בשם ר"ח], אבל ודאי אי מגליא מילתא מעיקרא דאית ביה הא מלתא ושאם אינו רוחץ בא לידי סכנה ירחץ בלילה דדמיוא לשעת הדחק ולרפואה, משום דאיסטנים ודאי כחולי גדול הוא ממדה זו, ולא כל מי שנוהג בנקיות בשרו איסטנים אלא מי שבא לידי סכנה אם אינו רוחץ, ע"כ דברי הגאון ז"ל, ואנו עתידין לכתוב בדין אנינות לפנינו. אבל זו שאמר שלא כל האומר איסטנים אני שומעין לו והמתנהג בנקיות מתירין אותו ברחיצה, יפה כוון, ולא למי שבא בכך לידי סכנה ממש דוקא, דאם כן אפילו ביום ראשון נמי מותר, אלא לכל המצטער הרבה ובא לידי מיחוש בכך לפי מה שהורגל מתחלה דהא מימר קאמרינן ואם להעביר את הזוהמא מותר. וכ"כ הרשב"א בחידושי לברכות.

וכן פסקו הטושו"ע יו"ד שפ"א, וז"ל השו"ע, ז"ל כל מי שאמר אסטנים אני מתירין לו אלא דוקא שהוא ידוע שהוא אסטנים ומתנהג בנקיות ואם לא ירחץ יצטער הרבה ויבא לידי מיחוש. ונמצא דיסוד ההיתר דאסטנים היינו משום דבמקום חולי לא גזרו רבנן.

[ב] אלא דהתוס' והרא"ש ותלמידי רבינו יונה בברכות שם פירשו, דיסוד ההיתר דאסמנים הוא משום שלא נאסר אלא רחיצה של תענוג ולא רחיצה של צער, ודימו לזה הדין שנאמר לגבי יו"כ דמי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש, ולכא' פליגי על הנ"ל. וצ"ע למה לא הובא דעתם כלל לא בטור ולא בב"י שם.

וצ"ל, דהטור והשו"ע ס"ל דגם כונת התוס' והרא"ש ורבינו יונה הוא דדוקא במקום צער של חולי לא גזור רבנן, ולא בסתם צער בעלמא, שהרי כל הדוגמאות שנקטו התוס', יולדת אבילה, וערבוביא ברישיה, וחטטים, כולוהו מיירי באופן של חולי ומיחוש ולא באופן של צער בעלמא.²² וייעו' לשון רבינו יונה דפירש לענין ערבוביא, 'כל שכן באבלות שרוחץ אף על פי שאין שם סכנה כיון שיש שם צער כדאמרינן בנדרים ערבוביתא דרישא דמתניא לידי עורא פירוש מתוך האבק שנעשה בראש והמאכלות מזיק לעינים אם מתאחר לרחוץ, ומתבאר מדבריו דלא סגי הצער של הכנימה שבראשו אלא בעי' להיזק וחולי מזה].

ונמצא דליכא כלל פלוגתא בזה בראשונים וכו' ס"ל דרך במקום חולי הותרה הרחיצה באבלות. ולפי כל זה הרי פשוט דגם לענין רחיצה דאבלות אין היתר לרחוץ מחמת הזיעה, אלא רק היכא דיש איזה אונם או חולי מיוחד. וא"כ באמת אין שום חילוק בין כיבוס לרחיצה.

[ג] אמנם צ"ע, דהרי מב' נמי בשו"ע יו"ד שפ"א שם, 'ואם היה מלוכלך בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש', ומב' שם בב"י דילפי' לה מאיסור רחיצה דיו"כ, ולכא' זה אינו חשש חולי או מיחוש אלא צערא בעלמא הוא ולמה הותר?²³ וכן יש לתמוה, דלענין ת"ב מב' בשו"ע תקנ"ד סי"א 'ואם היה לפלוג על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעבירו ואינו חושש דהוה ליה כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו ואינו חושש', והרי ודאי דהך לפלוג אין בו שום חשש חולי ומיחוש ואיך הותר בשופי למי שרגיל בכך לרחצו.

וביותר יש להביא בזה חידוש גדול המב' בדברי המשנ"ב תרי"ג, דהנה נחלקו שם הפוסקים, אם הותרה רחיצה ביוה"כ להעביר את הזוהמא, דהמג"א והלבוש התירו, והט"ז אוסר, ובמשנ"ב שם נקט לעיקר כהמג"א והלבוש שרחיצה להעביר את הזוהמא מותרת כיון שאינה רחיצה של

²² אלא דבזה חלוקים התוס' והרא"ש ורבינו יונה דנקטו גדר בזה, ד'לא נאסר אלא רחיצה של תענוג ולא של צער', והיינו דאינו 'היתר' מחמת חולי, אלא דעיקר גדר התקנה הוא לאסור את 'תענוג' הרחיצה, ואין ענין התקנה להוסיף לו צער ומכאובים, וע"כ כשהרחיצה היא למנוע צער לא גזור רבנן כיון שזה אינו מטרת האיסור. אבל גם לשיטתם בעי' שיהא כאן איזה חולי מיוחד, ולא צערא בעלמא, שהרי לעולם יש לאדם צער בזה שמונע עצמו ממה שרגיל בו, ולא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים לחשב גודל הצער, וזה גופא נחשב לרחיצה של תענוג, דהרי צערו הוא שמונע עצמו מתענוגו הרגיל בו. ובאמת דהיה מקום לחלק ד'צואה', וכן טיט דומיא דצואה, הוא צער מיוחד לאינשי, וע"כ חשיב מקום צער שלא גזור ביה רבנן, אבל כל דבר שהוא בגדר המצוי והרגיל וכגון להעביר את הזיעה לא הותר לרחוץ מחמתו. וכן היה מקום לומר דלענין כיבוס אפשר שאם הוא מלוכלך בטיט וצואה שהוא דבר שאינו רגיל יהא מותר ככה"ג ללבוש מכובס, דבמקום צער לא גזור רבנן, אבל מחמת זיעה ולכלוך רגיל המצוי בבגדים מחמת זה לא הותר כלל. אך עיקר הביאור הוא כדלהלן, שהרי מב' במשנ"ב דגם מחמת זיעה מותר לרחוץ ביוה"כ, וכפי שיתבאר.

תענוג. אלא שנקט 'דוזהמא' היינו רחיצה להעביר הזיעה²⁴, וז"ל המשנ"ב שם, 'דאם הזיעה הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה מותר כיון שאינה רחיצה של תענוג ומ"מ מי שאינו איסטנים וא"צ לרחיצה זו כ"כ נכון להחמיר שלא לרחוץ בשביל העברת הזיעה', ומשמע מלשונו שרחיצה להעביר הזיעה הותרה גם אם אינו אסטנים²⁵. וזה ודאי תימה גדולה, דהרי מבואר ומפורש בשו"ע יו"ד שפ"א ומקורו ממהגאונים והראשונים הנ"ל דלא הותר רחיצה באבילות אלא באסטנים שיבוא לידי חולי ומיחוש, וכיון דאבילות ילפא מאיסור רחיצה דיוה"כ כמש"כ הב"י, הרי נמצא דגם לענין אבילות יש להתיר ע"מ להעביר הזיעה ולא רק באסטנים שיבוא לידי חולי, ולמה הוצרכה הגמ' להתיר מיוחד של איסטנים דבמקום איסטנים לא גזור רבנן, והרי בין כך מותר לרחוץ להעביר את הזיעה אף בלא שהוא אסטנים.

²⁴ ומקורו ממהא אפרים, ויש לזה סמך בלשון הגרע"א בהגהותיו על השו"ע שם.

²⁵ ויעו"ו בהגהות הגר"ח שליט"א לספר 'קרא עלי מועד', דכתב דחתם מיירי במזוהם שהוא מחלה מיוחדת שיוצא ממנו זוהמא הרבה ונמנה במומין בהמדיד. אך לשון המשנ"ב לא משמע כן. ולמעשה אין זה נפוץ להקל לרחוץ מחמת זיעה בתשעת הימים אף שאינו אלא מנהג, ואף שמצד עיקר ההלכה יש סברא גדולה להתיר, מ"מ ישראל קדושים הם ונזהרים בזה שלא מעיקר הדין. אמנם יתכן לומר חידוש, דהנה לענין ת"ב לא נמצא מפורש במשנ"ב דאם יש לו רוב זיעה מותר לרחוץ כיון שאינו רחיצה של תענוג, ובשו"ע נקט הדין רק לענין צואה ולכלוך ע"י בסימן תקנ"ד סעיף ח' עד י"ד. ובביה"ל נקט הדין לענין סיכה להעביר את הזוהמא, אבל לא נקט לענין רחיצה ברוב זיעה. ורק בהלכות יו"כ נקט דין זה שאם יש לו רוב זיעה מותר לרחוץ. וא"כ י"ל דהמנהג שנהגו ישראל שלא לרחוץ בתשעת הימים זה באמת כולל הכל גם להוריד את הזיעה כיון שכך נהגו, וע"כ אף שודאי דלא יתכן דת"ב יהיה יותר חמור מיוהכ"פ, ולעין סיכה יש קולא בת"ב מיוה"כ דהרי בסימן תרי"ד א' מב' בשו"ע דסיכה אף להעביר את הזוהמא אסור, ולענין ת"ב הביאנו"ל התיר. מ"מ בזה חמיר ת"ב מיוה"כ מצד ענין המנהג, דבת"ב דיש ענין של מנהג של אבילות אפשר שנהגו להחמיר אף דבמקום זיעה, וכלשון השו"ע שנהגו לסגור את המרחצאות. והגע עצמך הרי למעשה כתוב שנהגו שלא לרחוץ אף בערב שבת וכמה דקדק הרמ"א אם גם את פניו בצונן וכו' בדיוק בפרטי החיתור, [וכמובן שזה נובע מהדין של רחיצה בחמין של ריב"ע ואי נמצא דכל שיש לו רוב זיעה מותר להעביר איך יתכן שאחר שבוע שלם לא יהיה לו רוב זיעה ולמה לא הוזכר בכל הפוסקים מהרמ"א ועד עתה דאמנם אם יש לו רוב זיעה מותר לרחוץ, והרי ודאי דיש בזה מיעוט עונג שבת במה שאין מורידים הזיעה בערש'.

ובע"כ מב' מזה דהמנהג באמת היה מנהג גמור שלא לרחוץ, וזה משום גודל צער החורבן, ואינו שייך להלכות ת"ב ויוה"כ שזהו מצד עצם הדין 'עיניו' שבזה אמר' דרחיצה שאינו של תענוג אינו רחיצה, דהרחיצה היא תענוג מעצם המים, אבל ב'מנהג' לא שייך הלכות, וע"כ שפיר מב' בזה שלא הזכיר המש"ב קולא לענין ת"ב אלא רק לענין יוה"כ אף שודאי דת"ב קילא יותר מיוה"כ כגון לענין סיכה להעביר את הזוהמא, אבל מרחצאות נהגו לסגור.

ומ"מ כתבתי רק ליישב מנהג ישראל קדושים שלא ראיתי מקילים כל כך לרחוץ בתשעת הימים אף שכל רחיצתינו כהיום בתשעת הימים אינו אלא להוריד את הזיעה, וגם במורי הוראה לא ראיתי בבני תורה שמקילים בזה כ"כ. אמנם ודאי דכפי שנתבאר בפנים הדין של כיבוס חמור הרבה יותר שהוא מעיקר הדין בזה.

[ד] אמנם באמת יש להבחין דיש כאן ב' היתירים חלוקים ביסודם, א, היתירא דאיסטנים דבמקום איסטנים לא גזור רבנן וכן יולדת אבילה וחטטים וכו', ב, היתירא דרחיצה להסרת לכלוך. ונבאר הדברים.

דנראה פשוט, דיסוד ההיתר דרחיצה להעביר הזוהמא, אינו מענינא דאסטנים כלל, אלא הוא ענין אחר לגמרי, והוא כמו שמב' לענין סיכה דאם לעבר את הזוהמא מותר, [וסיכה ורחיצה לכל מילי מרמינן להו, ולענין אבילות מקור האיסור דרחיצה נלמד מסיכה דרחיצה בכלל סיכה], דהנה לענין סיכה נראה פשוט דהביאור בהא דמותר להסיר את הזוהמא, היינו משום דאינה כלל ה'סיכה' שנאסרה, אלא היא מהות אחרת של 'סיכה', ואין צריך לזה היתר מיוחד דהוי מקום צער, אלא דכל מהות ה'סיכה' לא קיימת כאן, שהרי ענין ה'סיכה' הוא לעדן את עצמו ע"י שסך את בשרו בשמן, ויש בה תענוג ועידון מעצם השמן, ולהעביר את הזוהמא אין בה הנאת סיכה כלל, אלא מוגדרת כפעולה אחרת לגמרי, הסרת הזוהמא.

והוא הדין לענין רחיצה, שהרי זה פשוט דיסוד איסור הרחיצה ביה"כ הוא משום הנאה ותענוג, שהרי יסוד האיסור הוא משום 'ועניתם', ואם יסוד האיסור הוא עינוי א"כ פשוט וברור דאין ענין הרחיצה משום נקיות כלל, אלא ענינו שלא להתענג מעצם המים, והנאת רחיצה היא שנאסרה, ורחיצה של 'נקיות' להעביר את הזוהמא אינה נכללת כלל במהות הרחיצה שנאסרה, ואין כאן כלל 'הנאת רחיצה', והיא פעולה אחרת לגמרי של רחיצה, הסרת הזוהמא. [ודוגמא לדבר, אף באיסור דאורייתא דכלאים, דמוכרי כסות מוכרים כדרכם ואינם חוששים, דכיון שאין כונתו להנאת לבישה הרי זה מוגדר שאינו 'לבישה' כלל, ואותה פעולה נחשבת למהות אחרת של פעולה, וכפי שהמשילוהו 'לקולב' בעלמא, והכ"נ רחיצה להסרת הזוהמא אינה מוגדרת כפעולת רחיצה כלל, אלא כפעולה בעלמא של הורדת הזוהמא, ולא 'רחיצה'²⁶].

ואם ילפי' מדין יו"כ לדין אבילות, בע"כ דגם באבילות גדר הרחיצה שנאסרה היא רחיצה שבמהותה יש בה הנאה ותענוג מעצם הרחיצה, ולא רחיצה שאינה אלא העברת זיעה בעלמא ולא בתורת תענוג.

וכל זה לענין רחיצה להעביר לכלוך טיט וצואה, או להעביר את הזיעה כמב' במשנ"ב לענין יו"כ, אבל אסטנים הרי נצרך לרחיצה גמורה שיש בה הנאה, ואינה להעביר לכלוך וצואה בעלמא, ובזה בעי' להיתר מיוחד דבמקום צער לא גזור רבנן²⁷. וכן שאר הדוגמאות שהביאו התוס', סיכת חטטים, אינו סיכה בעלמא להעביר את הזוהמא והלכלוך, אלא הוא סיכה גמורה

²⁶ ובזה מיושבת שיטת הרמב"ם שנראה מדבריו דשאר עינויים דאו', ותמהו הראשונים מההיתרים של רחיצה וסיכה, מלך וכלה וכו', ולהתבאר י"ל דכשהמטרה אינה להתענג מעצם הביאת מים אלא לענין אחר, אי"ז כלל הרחיצה שנאסרה, והמלך והכלה היא רחיצה ליופי כמב' בלשון הרמב"ם שם, ואכמ"ל בזה.

²⁷ אך צ"ע מלשון רב האי גאון, אלא דוקא שהוא ידוע שהוא אסטנים ומתנהג בנקיות, משמע דענין האסטנים הוא מצד הנקיות שבזה, והלשון לקוח מדברי רה"ז שהובא ברמב"ן וברשב"א, אלא דיל' דרה"ג לא ס"ל להיתירא דנקיות כלל. אך לשון השו"ע צ"ע שלא יסתור לדבריו בהלכות יוה"כ. והארבנו בזה טובא במקו"א ליישב יותר את כל הענין ואינו שייך לעניינינו ואכ"מ.

אלא שהיא לרפואה, וכן יולדת אבילה לא אכפ"ל הזיעה, אלא היא צריכה את עצם הרחיצה והנאתה לרפואה, ושפיר יש בה הנאת רחיצה, וצריכין להיתירא בדמקום חולי לא גזור רבנן²⁸. [ה] אבל זה ברור כמשנ"ת דרחיצה להעביר את הזוהמא אינה כלל משום חגדר של אסמנים, דמלבד הא דמבוי' להדיא בראשונים דבעי' מקום חולי, גם מסברא לא יתכן דכל דבר שרגיל בו ומונע עצמו ממנו יהא חשוב צער, שהרי על זה גופא קאי התקנה למנוע מהאדם הרחיצה שרגיל בו, וכל תענוג שרגיל בו האדם ומונע עצמו ממנו יש לו צער, ופשוט דאינו חשוב מחמת זה רחיצה שאינה של תענוג.

ועוד נראה ראייה ברורה לזה, דהנה מצאנו בהלכות יו"כ דבכל הני התירים דרחיצה צריך שלא יכוין לתענוג, כמבוי' ברמ"א תרי"ג לענין הסרת רוח רעה מהידים בבוקר, ומקורו בראשונים לענין הסרת לכלוך, ומשמע דהוא מעיקר הדין ובלא זה עבר על איסור רחיצה. ולכאוי' בדין זה בדמקום אסמנים לא גזור רבנן, מאי אכפ"ל שמכוין ליהנות, דאם המעשה עצמו מותר כיון שלא גזרו בו רבנן מאי אכפ"ל בכונתו, ובע"כ דיסוד ההיתר כאן הוא משום דהרחיצה עצמה מוגדרת כמהות אחרת של 'הסרת לכלוך', וזהו יסוד ההיתר שבוזה מה שהפעולה היא פעולה אחרת, בזה שפיר תליא בכונתו דאם מכוין ליהנות מעצם התענוג של המים עצמם, שפיר נחשבת הרחיצה לרחיצה גמורה של תענוג.

[ה] ומעתה נחזי אנן, האם אפשר ללמוד כיבוס מרחיצה. דנתבאר דלענין רחיצה יש ב' היתרים שונים, [א] היתרא דאסמנים וחולי, [ב] היתירא דהסרת לכלוך. והנה מסברא הראשונה שבמקום חולי לא גזרו רבנן, זה שפיר אפשר לומר נמי לענין כיבוס, אבל מסברא השניה, דרחיצה להעביר הזיעה אין בה שם 'רחיצה' כלל, זה הרי ודאי פשוט דלא שייכא לענין כיבוס, שהרי מהו התענוג' של כיבוס, ודאי 'הנקיות', שהרי כל מטרת הכבוס וענינה אינה אלא להעביר הכלכלוך והזיעה מבגדיו, וזה גופא הוא התענוג' שבכיבוס מה שנהנה מבגד נקי, וכיבוס להעביר הכלכלוך והזיעה הוא הוא הכיבוס שנאסר, ואין כאן מהות אחרת של כיבוס כברחיצה, ולעולם לא שייך להתיר כיבוס להעביר הכלכלוך.

[ובאמת בדברי הפת"ש יו"ד שפ"א, על הא דמאן דאית ליה ערבוביא ברישיה מותר ברחיצה, כתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה דכ"ש מי שיש לו ערבוביא במנא שרי בכיבוס דהא איתא בנדרים דף פ"א דערבוביתא דמנא גרע מרישיה ע"כ. הנה למד דין ערבוביא לכיבוס, אבל זה ניחא היטב, דהרי יסוד דין ערבוביא הוא ענין חולי כמשנ"ת לעיל, וזה שפיר אפשר ללמוד מרחיצה. וזהו נמי דהוצרך להא דערבוביתא דמנא קשים מדרישיה].

אבל זה עכ"פ ברור הן מגמ' והן מסברא, דאין שום שייכות מסברא ללמוד כיבוס מרחיצה.

²⁸ אמנם מה שהביאו התוס' האופן של 'ערבוביא ברישיה' יקשה לפ"ז, וצ"ע. ואולי חפית הראש שמועלת לערבוביא אינה נעשית באופן של העברת לכלוך בעלמא, אלא היא צריכה רחיצה גמורה ושהייה גדולה במים והיינו 'חפית' ויש בה הנאה גמורה, ורק ע"י כך מועלת להעביר הערבוביא וצ"ע. ובמקו"א הארכנו עוד ליישב כל זה ואכ"מ.

ולסיום, הלא ישראל קדושים הם, ולענין רחיצה בתשעת הימים רבים נוהגים להחמיר אפילו באופן שהתמלאו זיעה, למרות שאיסור רחיצה בתשעת הימים אינו אלא מנהג, ולמרות שיש צד קולא לענין רחיצה להסיר הזיעה, וא"כ כ"ש שבגזירת כיבוס שהוא מעיקר תקנת חז"ל, וגם לא מצאנו בה שום קולא של זיעה, ודאי שעלינו להחמיר בזה, וכדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו פעם אחת בשנה, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה. ויה"ר שנזכה לגאולה שלימה ולבנין בית קדשינו ותפארתינו במהרה בימינו אמן.

נספח ב' - מכתב לאחד הרבנים שליט"א

אודה מאוד לכבוד תורתו ששם עינו הטובה על הקונטרס, והריני להשיב על דבריו. הנה טען מהא דהתיר המג"א לבעלי ברית ללבוש כתונת לבנה בת"ב, והרי לא התירו משום ברית בת"ב אלא אך ורק דברים שהם ממנהגא, אבל לא איסור כיבוס שהוא מדינא דגמ', והוכיח כן מדברי הגר"א בביאורו. וא"כ למה התיר המג"א בגדי זיעה, ובע"כ דבגדי זיעה אינם מדינא. והיינו דהגר"א כתב על דברי הרמ"א 'אבל לא לבנים', דאף דמדינא לספר ולכבס לכבוד שבת מותר, אבל הא לייט עלה אביי כשת"ב חל בחמישי לספר ולכבס לכבוד השבת, וה"ה הכא אף דברית הו"ל יו"ט גמור ולא גרע משבת דמותר לספר ולכבס, אבל כיון דהוי בת"ב גופיה לייט עלה אביי. וכיון דהגר"א ביאר דברי הרמ"א דרק דברים שאינם מדינא מותרים לכבוד הברית א"כ כיבוס אין לנו להתיר.

אמנם באמת גברא אנברא קרמית, דהלוא ודאי דהמג"א אינו לומד כונת דברי הרמ"א כביאור הגר"א, דהרי כל דבריו סובבים והולכים דברית בת"ב יש לו גדר בדיוק כמו בשבת חזון, ושארין מחמירים בה יותר משבת של חזון, וא"כ ודאי דלא ס"ל כהגר"א, דלהגר"א שפיר מחמירים יותר בברית בת"ב משום הא דלייט עלה אביי. וא"כ בדברי המג"א לק"מ.

ובעיקר דברי הגר"א לכאן' מחודשים הם מאוד, דהרי עיקר דברי השו"ע מקורם במרדכי [ובהג"א ובאו"ז ובראב"ה ובאגודה], דכתבו להדיא דבריהם על ברית בת"ב ועל שבת חזון בחדא מחתא ממש, וא"כ הרי ודאי דהא דאין לובשים לבנים בברית בט"ב אינו נובע מהדין של לייט עלה אביי, ובאמת שפיר שייך כאן הדין הרגיל שלכבוד שבת מותר, ונמצא דמכל הני ראשונים מוכח להדיא דלא כהגר"א. וגם הרמ"א הרי לא פליג כלל על המחבר אלא אדרבה בא להקל ולהוסיף דבברית מותר ללבוש אף בגדי שבת, נאלא דאחר שהזכיר קולא גדולה כזו דמותר ללבוש בגדי שבת הוסיף דמ"מ לא הקלתי גם ללבוש בגדים לבנים, וכונתו ממש כהמחבר אלא דהוצרך לחזור על הא דבגדים לבנים לא הותרו, וגם בדרכי משה אין שום רמז דבא לחלוק, וגם אין צד בעולם שיחלוק הרמ"א על כל הראשונים הנ"ל. והיכן מצא הגר"א רמז לכך דיש כאן איזה איסור מיוחד בברית שחל בט"ב יותר משבת חזון בעלמא.

ובאמת דלפ"ד יש לתמוה על פירוש הגר"א בדברי הרמ"א, דהרי הכא התיר הרמ"א ללבוש בגדי שבת, ולעיל לענין שבת חזון אסר הרמ"א ללבוש בגדי שבת, וא"כ הרי אדרבה מוכח להדיא

דשבת חזון חמירא טפי מברית בת"ב. אמנם באמת יש לדחות קושיא זו, דהרי באמת המג"א פירש כאן דאיירי בבגדי שבת שאין ניכר עליהם גיהוצם, אבל אם ניכר גיהוצם באמת אסור, ובריש תקנ"א הרי בע"כ מיירי בבגדי שבת דניכר עליהם גיהוצם כפי שפירש המג"א שם בסעיף ו', וא"כ באמת ליכא קולא בברית בת"ב יותר משבת חזון. [או דנימא דכיון דענין בגדי שבת אינו אלא מנהגא ולענין מנהגא שפיר קילא ברית בת"ב משבת וצ"ע].

ועכ"פ מדברי כל הראשונים הנ"ל [הג"א הראב"ה או"ז המרדכי והאגודה] שנקטו דברית בת"ב ושבת חזון שוים פשוט דלמדו דחשיב יו"ט גמור לענין הא דמותר לספר ולכבם, דאל"ה לא שייכי אהרדי.

וא"כ הא נמצא דבאמת איסור כיבוס מותר לגמרי בברית בת"ב משום דהא מותר לספר ולכבם לכבוד שבת וה"ה ברית דיו"ט גמור הוא ומותר מדינא, וא"כ שוב אין הנידון אלא על מנהג בעלמא, ובזה שפיר יש להקל בבגדי זיעה, דע"ז לא נהגו להחמיר כיון דמדינא אינו אסור. [ובקונטרס נתבאר דמקור הסברא דאין לובשם אלא מפני הזיעה הוא במהרש"ל דהוא מקור דברי המטה משה ושם מתבאר כונה אחרת בזה וכפי שנתבאר בקונטרס באות ד'].
[ועיקר סברת הגר"א דלייט עלה אביי, ולכאנ"י זה קושיא על כל גדולי הראשונים שדימו

לשבת חזון, אבל באמת יש לחלק טובא, דהכא היו"ט גופיה בת"ב ומוכרח הוא ללבוש וע"כ לא שייך בכה"ג לטותא, אבל היכא דלא מצא זמן לכבם עבור שבת אלא בט"ב שחל ביום חמישי ע"ז שפיר שייך לטותא, ודברי רבינו הגר"א צ"ע, ועכ"פ בדברי הראשונים לא משמע כן וודאי שבדברי המג"א א"א לפרש כן].

[ומה שהביא מדברי הביאור הלכה בשם הבגדי ישע, הוא ענין אחר לגמרי, דבא לומר דלא התירו משום יו"ט דברית חמשה עיניים דת"ב, ונקט שינוי בגדים שאינו אלא מנהג והיינו משום דקאי לענין בגדי שבת, אבל אה"נ דגם כיבוס מותר מדינא משום דהוי יו"ט].

ואחתום בכל הכבוד הראוי